

Fragments pentru istoria limbe române. I (Tome 1)

Hsdê, Bogdan Petricecu. Fragmente pentru istoria limbe române.
I (Tome 1). 1876.

1/ Les contenus accessibles sur le site Gallica sont pour la plupart des reproductions numériques d'oeuvres tombées dans le domaine public provenant des collections de la BnF. Leur réutilisation s'inscrit dans le cadre de la loi n°78-753 du 17 juillet 1978 :

- La réutilisation non commerciale de ces contenus ou dans le cadre d'une publication académique ou scientifique est libre et gratuite dans le respect de la législation en vigueur et notamment du maintien de la mention de source des contenus telle que précisée ci-après : « Source gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France » ou « Source gallica.bnf.fr / BnF ».

- La réutilisation commerciale de ces contenus est payante et fait l'objet d'une licence. Est entendue par réutilisation commerciale la revente de contenus sous forme de produits élaborés ou de fourniture de service ou toute autre réutilisation des contenus générant directement des revenus : publication vendue (à l'exception des ouvrages académiques ou scientifiques), une exposition, une production audiovisuelle, un service ou un produit payant, un support à vocation promotionnelle etc.

[CLIQUER ICI POUR ACCÉDER AUX TARIFS ET À LA LICENCE](#)

2/ Les contenus de Gallica sont la propriété de la BnF au sens de l'article L.2112-1 du code général de la propriété des personnes publiques.

3/ Quelques contenus sont soumis à un régime de réutilisation particulier. Il s'agit :

- des reproductions de documents protégés par un droit d'auteur appartenant à un tiers. Ces documents ne peuvent être réutilisés, sauf dans le cadre de la copie privée, sans l'autorisation préalable du titulaire des droits.

- des reproductions de documents conservés dans les bibliothèques ou autres institutions partenaires. Ceux-ci sont signalés par la mention Source gallica.BnF.fr / Bibliothèque municipale de ... (ou autre partenaire). L'utilisateur est invité à s'informer auprès de ces bibliothèques de leurs conditions de réutilisation.

4/ Gallica constitue une base de données, dont la BnF est le producteur, protégée au sens des articles L341-1 et suivants du code de la propriété intellectuelle.

5/ Les présentes conditions d'utilisation des contenus de Gallica sont régies par la loi française. En cas de réutilisation prévue dans un autre pays, il appartient à chaque utilisateur de vérifier la conformité de son projet avec le droit de ce pays.

6/ L'utilisateur s'engage à respecter les présentes conditions d'utilisation ainsi que la législation en vigueur, notamment en matière de propriété intellectuelle. En cas de non respect de ces dispositions, il est notamment passible d'une amende prévue par la loi du 17 juillet 1978.

7/ Pour obtenir un document de Gallica en haute définition, contacter utilisation.commerciale@bnf.fr.

Z
PICOT
446

Pour la Revue Critique

B. P. HASDEU.

FRAGMENTE

PENTRU

ISTORIA LIMBEI ROMÂNE

ELEMENTE DACICE

I

G H Î U J

CU POST-SCRIPTUM DESPRE D. CIHAC ȘI APENDICE DESPRE D. ÉMILE PICOT.

Penetration of the secrets of linguistic structure and growth, discovery of correspondences which lie out of the reach of careless and uninstructed eyes, rejection of deceptive resemblances which have no historical foundation — these are the most important part of the linguistic student's work.

A petrunde secretele structurii și creșterii limbilor, a descoperi corespundința acolo unde n-o surprinde un ochiu nepăsător și neînvețat, a respinge asemănările înșelătoare lipsite de bază istorică, acesta este partea cea mai importantă în opera lingvistului.

WHITNEY, *Study of language*, VI.

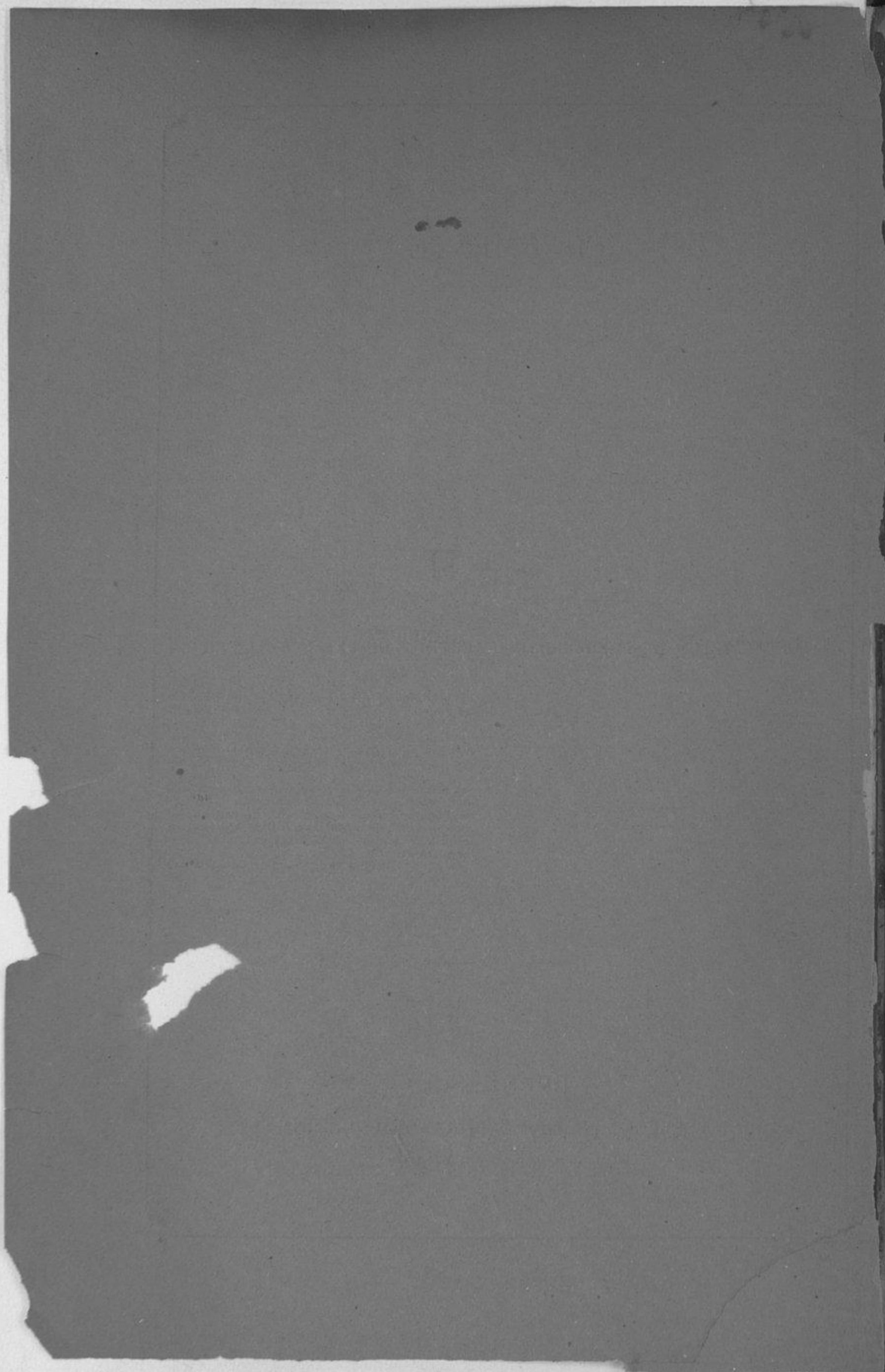
Prețul: 3 franci.

BUCUREȘCI

NOUA TYPOGRAPHIE A LABORATORILORŢ ROMANŢ

19 STRADA ACADEMIEI. 19.

1876.

B. V. Harker

Thompson's Point - White Pine Co.
La langue de montagne

Albion's Macipies

2 facies

B. P. Hasden

Fragments pour l'histoire de
la langue roumaine.

Éléments daciques.

2 fascicules

Emile Picot

B. P. HASDEU.

FRAGMENTE

PENTRU

ISTORIA LIMBEI ROMÂNE

DON

128676

ELEMENTE DACICE

I

G H Î U J

CU POST-SCRIPTUM DESPRE D. CIHAC ȘI APENDICE DESPRE D. ÉMILE PICOT.

Penetration of the secrets of linguistic structure and growth, discovery of correspondences which lie out of the reach of careless and uninstructed eyes, rejection of deceptive resemblances which have no historical foundation — these are the most important part of the linguistic student's work.

A petru de secretele structurii și creșterii limbilor, a descoperi corespundință acolo unde n-o surprinde un ochi nepăsător și neînțeles, a respinge asemănările înșelătoare lipsite de bază istorică, acesta este partea cea mai importantă în opera lingvistului.

WHITNEY, *Study of language*, VI.

BUCUREȘCI

Z. Picot 446

NOUA TYPOGRAPHIE A LABORATORILOR ROMÂNI

19 STRADA ACADEMIEI. 19.

1876.

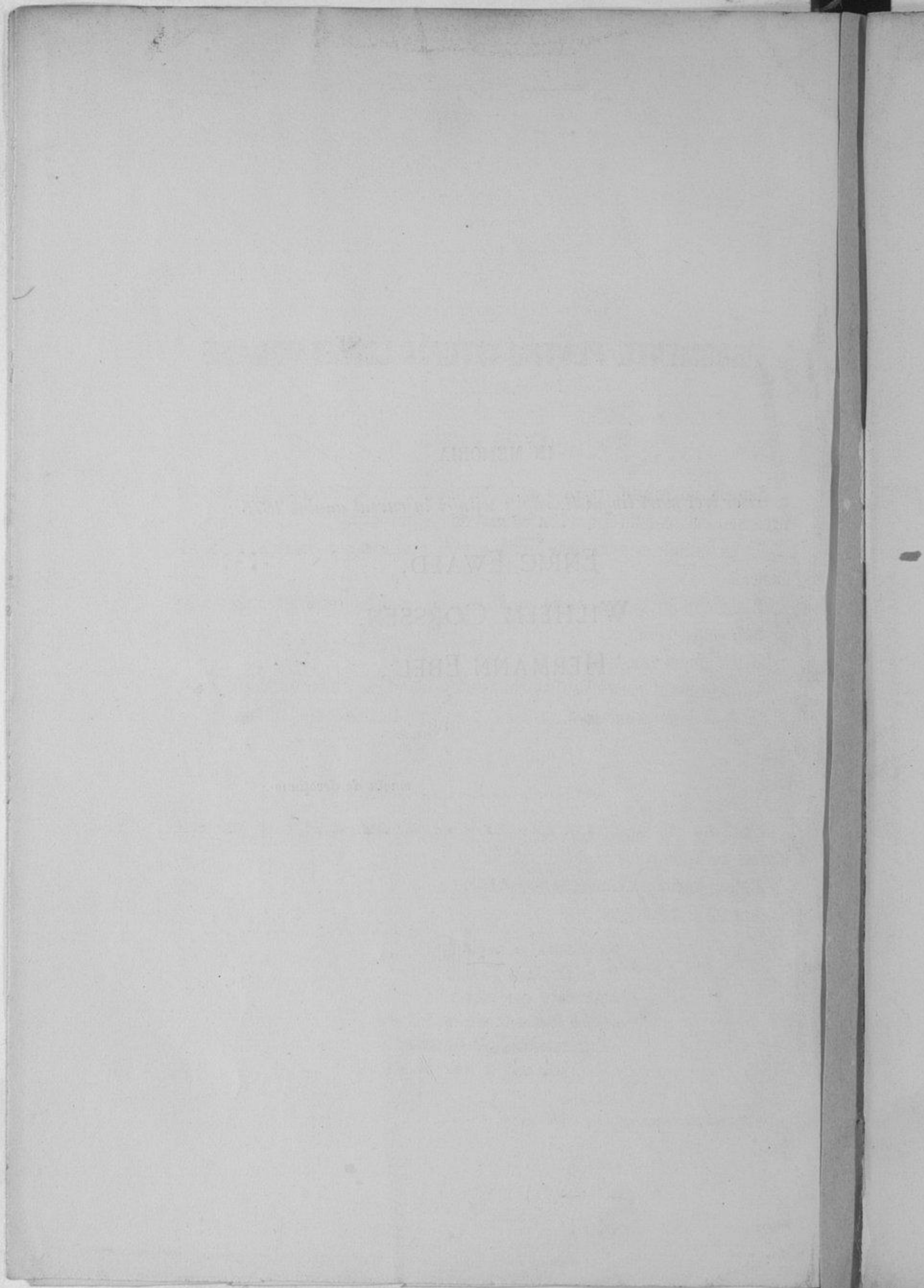
THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
1215 EAST 58TH STREET
CHICAGO, ILL. 60637
U.S.A.
TEL: 773-936-5000
FAX: 773-936-5001
WWW.CHICAGO.EDU
LIBRARY@CHICAGO.EDU

IN MEMORIA

celor trei mari linguisti, răpiți științei în cursul anului 1875 :

ENRIC EWALD,
WILHELM CORSEN,
HERMANN EBEL ,

magiu de devoțiune .

FRAGMENTE PENTRU ISTORIA LIMBEI ROMANE

G H I U J

Istoria cuvîntului «ghîuj» se pôte urmări pe trei trepte, cari ne vor urca succesivamente din ce în ce mai sus în antichitate :

1. In limbile neo-tracice, dintre cari îl conservă cea română și cea albanesă;

2. In limbile tracice vechi, unde îl vom găsi în dialectele traco-lidic și traco-macedonic;

3. In limba sanscrită.

Un interesant epizod din istoria «ghîujului» formeză cuvîntul «hojma». Ca justificare a metodei, va servi post-scriptum despre d. Cihac.

§ 1.

«GHÎUJ» ÎN LIMBILE NEO-TRACICE.

Dacă nu mă înșel, din toate dialectele române «ghîuj» se mai aude numai în Moldova.

Este o vorbă eminamente poporană.

Ast-fel o doină dice :

Na păcatul ! ce vėdui
Pe colnic lângă Vaslui !
Fată mare, moș bătrân
Cerênd fetei măr din sîn !
«Fugi la naibă, *ghîuj* bătrân,
«Nu'ți daș nici un măr din sîn, etc. ¹

(¹) *Poesii populare*, ed. 2, p. 326.

În opereta lui Alexandri «Craiu-nou» strengarul Leonaș exclamă despre bătrânul ispravnic : «a nebunit *ghiuju*!»²

Intr'o farsă a d-lui Millo, un bătrân pădurar primesce epitetul de «*ghiu* hain și pleșuv...»³

Răposatul poet basarabian Costache Stamate distribue în următorul mod «vrăstele omului» :

«Prunc,	până la 3 ani;
«Copil,	până la 12 ani;
«Băetan,	} până la 20 ani;
«Zăblău,	
«Copilandru,	
«Flăcău,	} până la 25 ani;
«Holteiū,	
«Bărbat,	până la 40 ani;
«Bărbătoiū,	} până la 50 ani;
«Matur,	
«Unchēs,	} dela 50 ani înainte.» ⁴
«Moșnég,	
« <i>Ghiu</i> ji,	

*Ghiu*jiul reprezintă marginea extremă a vrăstei.

Acest epitet se întrebuintează tot-d'a-una într'un sens de despreț sau cel puțin de ironie, exprimând ideea de bătrânețe bolnăvicioasă și neputincioasă, dar capricioasă în același timp, ceva ca în fabula lui La Fontaine :

«Un lion décrépît, goutteux, n'en pouvant plus...»

Am căutat cu tot din-adsul a constata prin monumente literare existența și semnificațiunea *ghiu*jiului la Moldoveni, căci în dicționarele noastre, pe câte le-am putut consulta, nu l'am găsit nicăiri.

De aceea și filologii, necunoscându-l, nu și-au bătut până acum capul de a-l descoperi ramificațiunile și originea.

În limba albanesă *ghiu*ji ne apare sub forma *ghiu*ș, articulat *ghiu*ș-i, la plural *ghiu*șere-te și *ghiu*șe-te, cu sens de «bunic».

El se aplică acolo la ambele sexuri : *ghiu*ș «bunic», *ghiu*șă «bunică», intrând tot-o-dată în termenii compuși *ștăr-ghiu*ș sau *tre-ghiu*ș, *catre-ghiu*ș

(²) Alexandri, *Teatru*, ed. Socec, p. 230.

(³) Millo, *Baba Hârca*, București, 1851, in-8, p. 25.—Cf. *ibid.* p. 16.

(⁴) Stamate, *Musa românească*, Iași, 1868, in-8, t. 1, p. 536.

și *pesă-ghius*, cari înseamnă «stră-moș», «re-stră-moș» și «pre-re-stră-moș», literalmente : «al treilea bunic», «al patrulea bunic» și «al cincilea bunic». ⁵

Cuvîntul albanes fiind de-mult cunoscut, s'aû emis pînă aci asupra afinităților sale vr'o trei saû patru opinii diferite.

Xylander îl înruia cu vorba basică *gusua* «nepot». ⁶

Camarda, presupunînd că *ghius* ar fi o formă mulată din *glus*, o apropiă de greul γάλλος «cumnată». ⁷

Ilustrul Ascoli, al căruia nume trebuie rostit cu venerațiune chiar atunci cînd nu împărtășim păreri sale, vede forma completă a albanesului *ghius* în pluralul seû *ghiusere-te*, de unde conchide că ar fi un împrumut din latinul *sòcer* (socru), italianesce *sòcero*, prin trepte intermediare *sòsero* și *susere*. ⁸

Derivațiunea este fôrte ingeniôsă, ca tot ce emană din puternicul geniû de combinațiune al lui Ascoli; dar nu se împacă cu fonologia și cu morfologia limbei albanese.

Nu se împacă cu fonologia, căci în vorbe primite din limba latină sonul *s* trece la Albanesi tot-d'a-una în *ș*, nici o dată în *gh* : «saeculum» — *șekul*, «scribere» — *șkruem*, «crista» — *krestă*, «desiderare» — *de-șăruem*, «piscis» — *peșk* etc. ⁹, încât din «socero» ar fi eșit *șoker*, cel mult *șoger*, precum din «socius» a eșit *șok* și ar fi putut să eșă prin asimilațiune consonantică progresivă *șos*, dar nici într'un cas *ghiuser*.

Nu se împacă cu morfologia, căci pluralul *ghiusere-te* nu probază disparițiunea unui *r* în singularul *ghius*, de vreme ce o mulțime de cuvinte albanese, în tema cărora n'a existat nici o dată vre-un *r*, își formeză pluralul lor absolutamente în același mod : *korb* (corvus) — *kòrbere-te*, *profit* (προφίτης) — *profîtere-te*, *unkî* (avunculus) — *unkîere-te* și altele ¹⁰, fără ca să fie permis cui-va de a presupune la singular *korber*, saû de a urca pe greul προφίτης la προφίτηρ, precum se încercase Bopp. ¹¹

(⁵) Hahn, *Albanesische Studien*, Jena, 1854, in-8, part. 2, p. 113, part. 3, p. 24.

(⁶) Xylander, *Die Sprache der Albanesen*, Frankf. a. M., 1835, in-8, p. 301.

(⁷) Camarda, *Saggio di grammatologia albanese*, Livorno, 1864, in-8, p. 72.

(⁸) Ascoli, *Sprachwissenschaftliche Fragmente*, în Kuhn, *Beitraege*, t. 5, p. 92.

(⁹) Miklosich, *Die romanischen Elemente im Albanischen*, Wien, 1871, in-4, p. 85.

(¹⁰) Hahn, part. 2, p. 36.

(¹¹) Bopp, *Ueber das Albanesische*, Berlin, 1855, in-4, p. 57.

Ascoli, ca și Xylander și Camarda, a fost indus în eróre prin nescirea cuvîntului român *ghîuj*.

E cu neputință ca Româniî, în limba căroră ființeză alături *ghîuj* și *socru*, pe când Albanesiî nu au decât pe *ghîus*, să fi tras ambele aceste cuvinte pe aceiași cale din prototipul latin «socer».

E cu neputință, pe de altă parte, ca Moldoveniî să fi imprumutat pe *ghîuj* tocmai din Epir, pe când nu l'au luat de acolo nici chiar Româniî din Macedonia, precum nici veciniî Serbi și Bulgariî.

E cu neputință, cu toate acestea, de a nega perfecta identitate a albanesului *ghîus* cu românul *ghîuj*.

Ast-fel ne simțim conduși vrînd-nevrînd la luminósa conclusiune, formulată sînt acum vr'o jumătate de secol de către Kopitar¹² și întărită apoi de Miklosich¹³, cumcă :

Particularitățile comune limbilor albanesă și română, întru cât nu se explică prin elemente latine, slavice sau altele, aparțin sorgintei tracice, din care Albanesiî s'au adăpat prin dialectul traco-epirotic, ér Româniî prin dialectul traco-dacic.

Luând acésta drept punct de plecare, să ne încercăm a desfășura biografia «ghîujului.»

§ 2.

«HOJMA» ÎN LEGATURA CU «GHÎUJ»

Hojma, iată încă un cuvînt pitulat astăzi numai în Moldova, exclus din stil elegant și netrecut în vocabulare.

Răposatul Negruzzi, în vodevilul «Cărlaniî», cîntă :

De cu diua până'n séra
Dascălul mă năcăjesce,
Cu latina și grecésca
Capul *hojma* 'mă ametește..¹⁴

Tot dinsul, în vodevilul «Musa dela Burdujanî», dice :

O fetiță dela țară
N'are-atâtca fesfesele,

(¹²) Kopitar, *Kleinere Schriften*. Wien, 1857, in-8, t. 1, p. 239.

(¹³) Miklosich, *Die slavischen Elemente im Rumunischen*, în *Denkschriften der wicner Akademie*, t. 12, p. 6-8.

(¹⁴) Negruzzi, *Scrierile*, ed. Socec, t. 3, p. 24.

Se gătesce la isvora
 Cu ghioci și viorele,
 Nu ca aste târgovețe
 Ce se dau *hojma* cu humă,
 Incât sémân' a lor fețe
 Văzdogi bătute de brumă...¹⁵

Hojma înseamnă moldovenesce «tot-da-una».

Finalul *ma* din *hoj-ma* este un sufix pe care-l întâmpinăm de asemenea în alte două adverbe române foarte vechi: *avaloma* și *avidoma*.

Așa în Cantemir: «slova *avidoma* potrivit»¹⁶, ér în mitropolitul Dosoftei: «cu *de-avaloma* giudeț îl suiră.»¹⁷

Astăzi poporul dice *avalma*¹⁸ în loc de *avaloma*, precum se dicea încă în secolul XVII, ceea-ce ne face a conchide că și *hojma* este o contractiune mai noă din *hojoma*, ast-fel că cele trei adverbe—*avidoma*, *avaloma* și *hojoma* — se potrivesc prin duplul sufix *-o-ma*.

Prin semnificațiune, adverbul *hojoma* «tot-d'a-una» se raportă către *ghiu* «bătrân» întocmai ca în sanscrita adverbul *sanā*, în Vede *sanatā* «tot-d'a-una», către *sanas* «bătrân», sau ca în latina adverbul *semper* «tot-d'a-una» către *senex* «bătrân». ¹⁹

În ce mod însă ne vom explica ore relațiunea fonetică între *ghiu* și *hoj-* din *hoj-o-ma*?

Un exemplu absolutamente analog de trecerea lui *gh* în *h* în provincialismul moldovenesc, e verbul *desghioc*, care se pronunță de asemenea *dehoc*, *dihoc*.²⁰

(¹⁵) Negruzzi, *Scrierile*, ed. Socec, t. 3, p. 51.

(¹⁶) *Chronica Romano-moldo-vlachilor*, Iași, 1836, în 8, t. 2, p. 151.

(¹⁷) *Synaxar*, Iași, 1683, în f., la nov. 23.

(¹⁸) Pontbriant, *Dic. româno-frances*, p. 58: «*avalma*, en commun, en partage, en association». Printr-o eróre, pô'e de tipar, d-sa pune accentul pe ultima silabă, pe când trebuie accentată silaba a doua. — Tot acolo, p. 19, *avidoma* este scris *aidomea*, explicându-se prin «a-semenea.»

(¹⁹) Donaldson, *Varronianus*, London, 1860, în-8, p. 390: «with regard to *sem-per*, although the *m* would be explained by the following *p*, the correlative *nu-per* *novi-per* would lead us to seek for the root in the Sanscrit *sanā*, always, which is connected with senior, «*senex*, Lith. *senis*, *senas*. Thus we have in the Teutonic languages, O. H. G. *sin*, always, also «*simbal*, *simbales*, *simplum*, Goth. *sinteins* = *sempiternus* etc.» — Cf. Kuhn, *Zeits*, t. 2, p. 129, 463

(²⁰) Cihae, *Dict. d'étymologie daco-romane*, p. 109.

Este o proporțiune perfectă :

(des)ghïoc : (de)hoc :: ghïuj : hojma.

U din *ghïuj* a crescut la *o* în *hoj-* prin compensațiune pentru pierderea unui sunet.

Tot așa în unele localități din Albania femeescul *ghïuşă* «bunică» se pronunță *ïoşă* ²¹, trecând éraşi *u* în *o* pentru a compensa pierderea lui *g*.

Moldovenescul *dehoc* fiind o corupțiune din *desghïoc*, urmăzează că și *hojoma* fusese preces de o formă mai veche *ghïujoma*.

Avem dară pe de o parte la Români pe *ghïuj* cu derivatul său *ghïujoma*, ér pe de alta la Albanesi pe *ghïuş* și *ghïuşă*.

Inițialul *ghïu*, de óră-ce'l constatăm la posteritatea Tracilor de pe ambele laturi ale Dunării, în Epir ca și 'n Dacia, existase deja în vechea limbă tracică; dar mai rămâne nedecisă cestiunea finalului.

A putut fi *ş*, ca în albanesul *ghïuş*.

A putut fi *j*, ca în românul *ghïuj* și *hoj-ma*.

În fine, a putut să fie un al treilea sunet mai primitiv, din care să se fi dezvoltat *j* la Români și *ş* la Albanesi.

Acéstă din urmă ipotesă este cea mai probabilă, fiindcă dialectele traco-dacic și traco-epirotic s'aũ format fie-care pe câte o cale separată.

În adevăr, prototipul tracic comun, din care aũ provenit albanesul *ghïuş* și românul *ghïuj*, n'a fost nici *ghïuş*, nici *ghïuj*, ci *ghïug-*.

§ 3.

«GHÏUJ» IN LIMBILE TRACICE VECHE.

După ce tracismul unei vorbe se constată prin co-existența ei în graiurile român și albanes și prin lipsa'i tot-o-dată în diferitele limbi cu cari, mai mult sau mai puțin, fuseseră în contact din timp în timp locuitorii Daciei și ai Epirului, este o fericire excepțională când acest rezultat se verifică apoi pe neașteptate prin monumentele anticității.

Scriitorii vechi greci și latini ne-aũ lăsatũ din diversele dialecte tracice peste tot vr'o sută de cuvinte, cătră cari se mai pot adăuga, ca fântână mai puțin certă, vr'o sută de numi proprii și un mic număr de inscripțiuni traco-asiatice puse pe calea de descifrare.

Iată tot ce stă actualmente în acéstă privință la dispozițiunea lingui-

(²¹) Hahn, op. cit., Lex. p. 18.

stului; o provisiune, negreșit, foarte mică, mai ales când o compară cine-va cu cele 150,000 cuvinte ce ne-au rămas dela Elini, dar totuși un material de ajuns pentru ca să nu mai fie iertat nimănui de a dice, precum nu încetază de a striga unii din lene de a cerceta : limba tracică e necunoscută.

Între cele-l'alte atât de puține, «rari nantes in gurgite vasto», *ghiuju*l nostru, ca prin minune, a scăpat și el din naufragiū.

Hesychius, celebrul lexicograf elin din secolul IV după Crist, care ne-a păstrat un tesaar de vorbe grece și negrece de prin feluriți autori vechi în cea mai mare parte perduți, ne dă într'un loc nominativul plural : γόγαι. πάπποι ²², adică la nominativ singular : γόγης. πάππος, «bunic».

Sciindu-se că la Elini o se pronunța ca *iu* ²³, étă dar un cuvânt foarte antic *ghiu*g-a-s, având întocmai același înțeles cu albanesul *ghius* și cu românul *ghiu*j.

Moritz Schmidt ²⁴ și Fritzsche ²⁵ afiliază pe acest *ghiu*g-a-s cu vorba elină din dialectul ionic κοκάς, «bunic».

E mai curios că le identifică de asemenea Fick, derivându-le prin semnificațiunea de «veghețor» din radicala ario-europeă *sku*; dică e mai curios, căci el însuși, în aceeași scriere și chiar pe aceeași pagină, probează că la Greci *k* trece în *g* numai în vecinătate cu licuidele *l*, *r* și *n*, dintre cari nici una nu figurază în γόγης. ²⁶

Benfey, fără a confunda pe κοκάς cu γόγης, trage pe cel de 'ntăiū, în accepțiune de «crescut», din radicala ario-europeă *çvi*. ²⁷

Oricum să fie, κοκάς nu se reduce la aceeași tulpină cu γόγης, al cărui inițial γ, nesupus aci la nici o influință din partea sonurilor învecinate, nu pôte, după fonologia elină, să provină din *sk* sau din *çv*.

Și din *sku*, și din *çvi*, pôte totuși să derive, după fonologia celtică, vorba *cog* «bunic», pe care Whitley Stokes a constatat-o într'un dialect

(²²) Hesych., ed. M. Schmidt, t. 1, p. 448

(²³) Curtius, *Griech. Etymologie*, ed. 3, p. 381. — Cf. Rapp, *Physiologie der Sprache*, Stuttgart, 1836, in-8, t. 1, p. 225.

(²⁴) In Hesych., c. l.

(²⁵) Fritzsche, *De reduplicatione græca*, in Curtius, *Studien zur griech. Gramm.*, t. 6, p. 284.

(²⁶) Fick, *Anlaut g im Griechischen*, in Benfey, *Orient und Occident*, t. 3, p. 297. — Cf. idem, *Vergleichendes Wörterbuch*, ed. 3, p. 307.

(²⁷) Benfey, *Griechisches Wurzellexikon*, t. 2, p. 167. — Cf. ibid. p. 374.

celto-cimrie ²⁸ și al cării final *g* corespunde finalului grec *k* din *κοκβάς*, întocmai ca în numele «cuculuș» celto-cimricul *côg* corespunde grecului *κόκ(υξ)*. ²⁹

Elinul *κοκβάς* și celticul *côg* formază dară un grup a-parte.

Cât se atinge de *ghîug-a-s* «bunic», care se găsește unicamente în Hesychius, de nicăiri nu urmăzează să fi fost o vorbă greacă.

Chiar dacă n'am avé pe albanesul *ghîus* și pe românul *ghîuj*, tot încă, prin însăși clasicitatea elină, ne-ar fi lesne a demonstra tracismul lui *ghîug-a-s*.

Ca nume personal, acest cuvînt ne întîmpină în scriitorii greci numai în privința Lidilor și a Macedonilor.

Lidii erau un popor tracice din Asia-mică, «frați și consăngenii cu Misiî» după mărturia lui Erodot ³⁰, deși vorbeau un dialect propriu, în care s'au fost furșat mai multe elemente semitice. ³¹

Despre împoporarea tracică a Macedoniei, pe de altă parte, ne vorbește foarte lămurit Strabone. ³²

O principesă macedonă, fiia regelui Aminta, se cheama Γογάτη ³³, ér cel mai puternic rege al Lidilor, fundatorul dinastiei mermnadice cu șapte secolî înainte de Crist, se dicea Γόγης. ³⁴

Un alt Γόγης, de asemenea Lid, era considerat în antichitate ca inventator al picturii. ³⁵

În deșert veți căuta între Greci acest nume personal bărbătesc și femeesc.

Însuși Fick, deși confundase substantivul γόγης din Hesychius cu grecul *κοκβάς*, totuși recunósce că același cuvînt, ca nume propriu, aparține exclusivemente ginții tracice. ³⁶

(²⁸) Stokes, *Miscellanea cornica*, în Kuhn, *Beitraege*, t. 5, p. 447.

(²⁹) Pictet, *Les origines indo-européennes*, t. 1, p. 490.

(³⁰) Herod., I, 171... ἱρὸν ἀρχαῖον, τοῦ Μυσοῖσι μὲν καὶ Λυδοῖσι μέτεστι ὡς κασιγνήτοις ἐοῦσι τοῖσι Κασίοι. τὸν γὰρ Λυδὸν καὶ τὸν Μυσὸν λέγουσι εἶναι Κασὸς ἀδελφεός.

(³¹) Cf. Lagarde, *Gesammelte Abhandlungen*, Leipzig, 1866, in 8, p. 270.

(³²) Strab., ed. Didot, p. 275, fragm. Vatic. 11 : κατεῖχον δὲ τὴν χώραν ταύτην Ἡπειρωτῶν τινες καὶ Ἰλλυριῶν, τὸ δὲ πλεῖστον Βοττιαῖοι καὶ Θράκες.

(³³) Herod., V, 21, VIII, 136.

(³⁴) *Ibid.*, I. passim.

(³⁵) Plin., *Hist. nat.*, VII, 17.

(³⁶) Fick, *Zum makedonischen Dialekte*, în Kuhn, *Zeits.*, t. 22, p. 226.

Blau a observat de mult că γόγης sună cam albanesce, dar n'a reușit să'l explice.³⁷

Regele lidic se numea *Ghij* și principesa macedonică *Ghijă* tot așa precum la vechii Romani se întrebuinta numile personale *Atta*, care însemna «moșnég», și *Veturia*, care însemna «babă», sau precum la părinții nostri erau atâția *Tatin* și *Tatine*.

Ghug-a-s «bunic» este dară în Hesychius o glosă lidică sau macedonică, una din două, ér nici decum elină.

O probă suplimentară despre acésta, ne-o dă chiar Erodót într'un pasagiú, peste care au trecut cu vederea toți acei ce s'au ocupat de a colecționa vorbele tracice de prin scriitorii anticí.

El dice :

«Lângă monument se află o mare baltă, pe care Lidií, dicénd că curge «tot-d'a-una, o numesc *ghug-aié*.»³⁸

Punénd față 'n față textul lui Erodót cu glosa din Hesychius, pasagiul de mai sus însemnéză :

«Balta fiind considerată ca eternă, Lidií o numesc *Bunică*».

Așa dară *ghuga* «bunic» ne apare în patru antice dialecte tracice : lidic, macedonic, epirotic și dacic.

§ 4.

«HOJMA» ÎN LIMBA TRACICA.

În § I constatarăm identitatea românului *ghij* cu albanesul *ghij*.

În § II, ne-am încredințat că adverbul nostru *hojma*, contras din *hojoma*, derivă dintr'o formă mai veche *ghijoma*.

În § III, am vădút că prototipul românului *ghij* și al albanesului *ghij* este tracicul *ghuga*.

Ore n'ar fi legitim de a conchide de aci și pentru al nostru *hojma* un prototip tracic *ghugama*?

Sufixul secundar *ma* servă în familia lingvistică ario-europeă a rădica numile la grad superlativ.³⁹

(³⁷) Blau, *Das Albanesische*, în *Zeitschrift der deutschen morgenlaend. Gesellschaft*, t. 17, p. 661.

(³⁸) Herod., I, 93: λίμνη δὲ ἔχεται τοῦ σήματος μεγάλη, τὴν λέγουσι Λυδοὶ ἀέναον εἶναι. καλέεται δὲ αὕτη Γογαίη.

(³⁹) Cf. Wehrlich, *De gradibus comparationis*, Gissae, 1869, in-8, passim.—Schleicher, *Compend.* § 235.

Ast-fel din *ghīuga* «bunic» vom avé superlativul tracic *ghīuga-ma* «cel mai bunic», adecă «etern».

Acest adjectiv *giuga-ma* «etern» nu explică însă definitivamente adverbul nostru *hojma*.

Este o tréptă necesară pentru a resolve cestiunea, dar nu ultima tréptă.

Ambii *a* din *ghīugama* fiind scurți, tind a scăde la vocale mai ușóre.

Scăderea primului *a* ne întâmpină deja în *hoj-o-ma*, în care el trece în *o*, de unde apoi mai scădend la *u*, despare cu desevărsire în forma actuală *hojma*.

Cu atât mai mult trebuia să scadă până la disparițiune finalul *a* din *ghīugam-a*, cода cuvîntului fiind tot-d'a-una cea mai expusă la ștergere.

Chiar în limba sanscrită, în care sonul *a* predominesce asupra tuturor celor-l'alte vocale, scurtul *a* final s'a perdut în dialectele moderne ale Indiei, unde s'a conservat numai lungul *ā* final. ⁴⁰

Din traciul *ghīugama* trebuia cu orî-ce preț să avem pe românul *hojm*, nici o dată *hojma*.

De unde dară vine aci conservațiunea finalului *a*?

La prima vedere, s'ar puté bănuî că acest *a* nu diferă de acea radicală demonstrativă *a*, care se observă de asemenea în adverbele nóstre *acum-a*, *aiurî-a*, *atât-a*, etc.

Acéstă suposițiune se combate totuși prin următoarele doé obiecțiuni decisive :

1. Tóte adverbele române întărite prin demonstrativul *a* posedă în același timp o formă simplă, precum *acuma* lângă *acum*, *aiurîa* lângă *aiurî*, *atuncîa* lângă *atuncî* și altele, pe când lângă *hojma* nu se găsesce nicăiri *hojm*.

2. Nici o dată demonstrativul *a* nu se adaugă în limba română cătră adjective întrebuintate în mod adverbial : noi dicem «a lucra *frumos*», «a se uita *urît*», «a se purta *drept*» etc., ér nu *frumos-a*, *urît-a*, *drept-a*, ca în *acum-a* sau *atuncî-a*.

Prin urmare, finalul *a* din *hojma* nu se justifică nici prin adjectivul tracic *ghīugama*, nici prin radicala demonstrativă *a*.

El nu póte proveni decât numai dintr'un lung *a* final, ecuivalinte prin cantitate cu doi *a*, adecă *ā* sau *ā*.

(⁴⁰) Beames, *A comparative grammar of the modern aryan languages*, London, 1872, in-8, t. 1. p. 67 seq.

Pe lângă forma tracică adjectivală *ghīgama* câtă dar să admitem o formă tracică adverbială *ghīgamā*.

Lungul *ā* final din adverbul *ghīgamā* s'ar referi către scurtul *a* final din adjectivul *ghīgama* întocmai ca în sanscrita lungul *ā* final din adverbul *sanā* «tot-d'a-una» către scurtul *a* final din adjectivul *sana* «bătrân».

Chiar fără acesta însă, lungul *ā* final este unul din mijlocele de formațiune cele mai obișnuite în adverbele sanscrite : *adhunā* «acum», *purā* «odinióră», *mudhā* «în zadar» etc., precum de asemenea în zendica și pe inscripțiunile perso-achemenidice, către cari mai putem adăuga de astă dată vechea limbă tracică.

Adverbul nostru *hojma* ne descopere, ca verige intermediare, două derivate tracice din *ghīga* «bunic» :

1. Adjectivul *ghīgama* «etern»;
2. Adverbul *ghīgamā* «tot-d'a-una».

Aci însă nu se opresce analiza.

Având pe tracicul *ghīga* «bunic» cu posteritatea'i română și albanesă, trebuie să'l descompunem în părțile sale constitutive.

§ 5.

«GHIUJ» IN LIMBA SANSKRITA.

După scóla linguistică cea veche, ar fi foarte lesne, căutând pe d'asupra la nesce asemănări fonetice și logice de întâmplare, a înrudi pe *ghīuj* cu buriaticul *chugeng* «bătrân» din Siberia, sau — mai sci! — cu vre-o vorbă irochesă din America.

Sciința filologică comparativă de astăzi procede alt-fel.

În cazul de față, ea începe prin a'și pune întrebarea :

Care este valórea genealogică a tracicului inițial *ghīu*?

Cu ce fel de son simplu sau compus din cele-l'alte limbi ario-europene corespunde acest element de căpeteniă al cuvântului *ghīuj*?

Latinul *f* inițial, de exemplu, corespunde slavicii *d*, deși ambele se par la prima vedere a fi atât de eterogene.

Un profan cu greu s'ar îndupleca a crede, că vorbele noastre *fum* și *duh*, cea de 'ntăi moștenită dela Români, cea a doua împrumutată de-

la Slavī, derivă cu o certitudine matematică din una și aceeași radicală primitivă *dhu*!

Tot așa tracicului inițial *ghiu* i-ar pute corespunde în restul familiei ario-europee vre-un sunet cu totul străin în aparință.

Unde ôre să se afle deslegarea acestui problem?

Cu limba română nu ne putem orienta, căci inițialul *ghī* este la noi în genere foarte rar în vorbe vechi ne-latine, cari mai au nevoie de a fi studiate de aci încolo, ér în cele latine el rezultă, ca și la Italiani, din grupul *gl*, precum în *ghiată*, italianesce *ghiaccio*, din latinul «glacies», constituind o particularitate a foneticei romanice.

Cată să recurgem dară la albanesul *ghī*.

Luăm următoarele cinci cuvinte :

Albanesul *ghīume* «somn», arménul *qhūn*, celto-cimricul *hūn*, afganicul *khūb*, persianul *khāb*, balugicul *whāv*, zendicul *qafna*, grecul *hūpnos*, sanscritul *svapna*, de unde apoi cu conservarea inițialului *s* : litvanul *sāpnas*, islandesul *svēfn*, danesul *sövn*, latinul *somnus*, slavicele *sūnŭ* etc., cari toate se reduc la ario-europeul *svapna*.

Albanesul *ghīastă* «șesse», grecul *hex*, celto-cimricul *chwech*, afganicul *spag* și *spaj*, zendicul *khşvas* prin metatesă din *şvaks*, sanscritul *śas*, slavicele *gesti*, germanul *sechs* etc., toate din prototipul ario-europeu *svaks*.

Albanesul *ghīalpă* «unt», grecul *halip* cu strămutarea aspirațiunii în *aleiphô*, goticul *salib* în *salbôn*, germanul modern *salben*, toate indicând o compozițiune ario-europeă *sa-lip* «con-ungere».

Albanesul *ghīarpăn* și *ghīarpăr* «șerpe», arménul *qharb*, grecul *herpeton*, latinul *serpens*, sanscritul *sarpa*, toate din radicala ario-europeă *sarp*.

Albanesul *ghīak* «sânge», latinul *sanguis*⁴¹, după Pauli dintr'un prototip ario-europeu *sagh-as*, de unde sanscritul *sahas* «forță». ⁴²

Rezultă că inițialul albanes *ghī* poate represinta, între cele-l'alte, inițialele sanscrite *s* și *sv*.

Din cele cinci exemple de mai sus, cel mai important în cazul de față este *ghīume*=*svapna*, căci el ne presintă întreaga silabă *ghiu*, ca și 'n *ghīus*, corespundând ario-europeului *sva*.

(⁴¹) Cf. Stier, *Die albanesischen Thiernamen*, în Kuhn, *Zeitschr.*, t. II, p. 235. — Despre *ghīalpă* vedeți totuși Blau, *loc. cit.*, p. 658.

(⁴²) Pauli, *Ueber die Benennung der Koerpertheile*, Stettin, 1867, in-4, p. 27.

Să se observe că *u* din *a* în *ghïume* din *svapna* se datorește anume acțiunii labializătoare a lui *v*, ca și 'n arménul *qhûn*, celto-cimricul *hûn*, afganicul *khûb* etc., care *u* la rândul său a labializat apoi în forma albanesă pe nasala ce 'i urmăzează, făcând *ghïume* din *ghïune*.

În acest mod fonologia ne autorisă pe deplin de a căuta pe tracicul *ghïuga* sub o formă primordială *svaga*.

În limba sanscrită ario-europeul *g* trece regularmente în *j*, pronunțat ca al nostru *g* de 'nainte vocalelor *e* și *i*.

Din ario-europeul *svaga*, de unde tracicul *ghïuga*, ne putem aștepta la sanscritul *svaja*.

În adevăr, *svaja* pentru sex bărbătesc, *svajā* pentru cel femeesc, ne întâmpină în monumentele sanscrite, începând cu 1500 sau chiar cu 2000 de ani înainte de Crist⁴³, cu semnificațiunea de «rudă» sau «nēm».

Aci deschidem o parentesă.

Sub raportul consonantismului, românul *j* (Ж) în *ghïuj* din tracicul *ghïuga* se referă către sanscritul *j* (II) în *svaja* din primitivul *svaga* întocmai ca arménul *j* (Ж) în *új* «forță» către sanscritul *j* (II) în *oj-as* «forță», ambele din radicala *ug*.⁴⁴

Trecerea din *ghïuga* la *ghïuja* trebuie să fi ocurs într'un mod dialectic deja la vechii Traci, de vreme ce albanesul *g* (III) în *ghïug* nu se poate explica nici el decât printr'un *j* (Ж), ca și bulgăresce *măg* «bărbat», *nos* «cuțit» și altele, din vechiul slavic *мѣж*, *нож* etc.⁴⁵

Confusiunea între *j* și *g* este una din cele mai familiare în limba albanesă.⁴⁶

Inchidând această digresiune, merită a arăta că forma română *ghïuj* e mai apropiată de tracicul *ghïuga* decât forma albanesă *ghïug*, să ne întorcem la corespundintele lor sanscrit *svaja*.

Acest cuvînt se descompune în *sva*, pronumele reflexiv pentru câte-trele persoane, și în adjectivul *ja* din radicala *jan*, ario-europeul *gan* «a produce», încât înseamnă propriamente «de aceeași origine cu mine» și se traduce foarte bine latinesce prin «co-gnatus».⁴⁷

(⁴³) Grassmann, *Wörterbuch zum Rig-veda*, Leipzig, 1875, în 8, p. 1622.

(⁴⁴) Windischmann, *Die Grundlage des Armenischen*, în *Abhandlungen d. I. Cl. d. bayr. Akad.*, t. 3, part. 2, p. 21.

(⁴⁵) Cankof, *Gramm. d. bulgarischen Sprache*, Wien, 1852, în 8, p. 5.

(⁴⁶) Hahn, *op. cit.*, Lex. p. 117—118.

(⁴⁷) Bopp, *Glossarium comparativum*, ed. 3, p. 437, v. «svajana», căci forma vedică «svaja» îi lipsește.

Sanscritul *sva-* corespunde elinului $\sigma\varphi\acute{o}\varsigma$, $\acute{o}\varsigma$, $\acute{e}\acute{o}\varsigma$, latinului *suus*, slavicultul *svoĩ*, zendicului *hva* și *qa*, persianului *khvad*, balugicultul *vath* etc.

Din radicala ario-europeă *gan*, afară de sanscritul *janitar* (născător), *jātis* (ném) și altele, provin de asemenea grecul $\gamma\acute{\epsilon}\nu\omicron\varsigma$ (ném), $\gamma\epsilon\nu\epsilon\tau\acute{\eta}\rho$ (născător), $\gamma\acute{\epsilon}\nu\epsilon\varsigma\iota\varsigma$ (origine), precum și latinul *genus*, *genitor*, *gens*, *gener*, fără a mai înșira toate ramificațiunile lor și lăsând la o parte numeroasele vorbe corespundinți persice, slavice, germanice și celtice.

Ario-europeul *svaga*, de unde sanscritul *svaja* «rudă» și tracicul *ghūga* «bunic», este literalmente «sua-gens» sau «suum-genus».

E instructiv că radicala pronominală *sva* a mai intrat de asemenea în alte două nume relative la familie, dintre care unele forme au degenerat foneticesc în cursul timpului mai mult chiar decât românul *ghūj* sau albanesul *ghūs* din «sva-ga».

Ast-fel ario-europeul nume pentru «soră» *sva-star* devine în limba sanscrită *svasar*, în zendica *qanhar*, în arména *ghoĩr*, în osetica *khô*, în celto-cimrica *chwaer*, conservându-se totuși mai bine în slavicultul *sestra*, goticultul *svistar*, latinul *soror* etc.

În același mod ario-europeul nume pentru «socru» *sva-çura* ne apare în sanscritul *çvaçura*, persianul *khusur* și *khus*, celto-cimricul *chwegr*, latinul *socer*, grecul *hekĩuros*, goticultul *svaihra*, slavicultul *svekrũ*, albanesul *vĩehãr* cu *sva* trecut în *ve* ca și 'n arménul *veř* «șése» din *svaks* etc.

Orĩ-cât de schimbat la față, al nostru *ghūj* tot încă rămâne mai aproape de prototipul său *svaga*, decât oseticul *khô* de *svastar* sau persianul *khus* de *svaçura*!

Aci este locul de a stabili o distincțiune.

Svastar și *svaçura* sînt două compozițiuni cu *sva* comune tuturor limbilor ario-europee.

Svaga, din contra, ne întâmpină numai în acel grup lingvistic, cărui i s'ar pute da numele de «indo-perso-tracie».

Există însă calificațiuni analoge de înrudire, a cărora sferă e și mai restrînsă.

Așa, de exemplu, numai Slavi și Litvani și-au format din *sva* pe *svatũ* «rudă»⁴⁸, pe care nu 'l au nici chiar Germanii, deși este generalmente recunoscută antica unitate leto-slavo-germanică.

(⁴⁸) Miklosich, *Lex. palaeoslov.*, p 824.

Care să fie óre conclusiunea ce s'ar puté trage din acest fenomen?
Diferința de vârstă a cuvintelor.

Svatar și *svačura* se nascuseră pe când toți Ario-europeii formaū un singur corp, nedesmembrat încă prin separațiuni succesive.

Deja după trunchierea aceluī corp în două ramure, cea europeană și cea asiatică, se va fi născut în această din urmă cuvintul *svaga*.

În fine, cu mult și mai târziu, după ce ramura europeană se desfăcuse în mai multe crengi, s'a născut la Leto-slavi vorba *svatŭ*.

§ 6.

Γέγειος «bătrân» și ὠγόγιος «vechiu».

Identitatea între românul *ghîuj* «moșneg», albanesul *ghîus* «bunic», vechiul tracic γόγγης «bunic» și sanscritul *svaja* «rudă» fiind odată demonstrată, voiū atinge aci două cuvinte grece cari, prin ademenirea asemănării exterioare, ar puté să amăgescă pe cei puțin deprinși cu metoda lingvistică.

Grecesce γέγειος însemnéză «bătrân», cu digamma γέγεϊος, adică *ga-gav-ya-s*, formă reduplicată dintr'o temă *gav*.

Orî-care ar fi dară originea lui γέγειος, el nu se póte reduce la prototipul ario-europeū *svaga*.

Tot la Greci un fabulos rege, sub care s'ar fi întâmplat deluviul, se numia Ὠγόγγης, și fiind-că această catastrofă va fi avut loc, după tradițiune, cu vr'o mie de ani înainte de prima olimpiadă ⁴⁹, epitetul de ὠγόγιος «lucru ogygian» se aplica în genere la ceva «fórté vechiu» și mai ales «fórté extraordinar», ér profundul întunec se dicea ὠγογίη νόξ «nópte ogygiană.» ⁵⁰

Asupra numelui Ὠγόγγης s'aū emis mai multe opinii.

Windischmann ⁵¹ și Pott ⁵² îl identifică cu sanscritul *ôgha* «potop», de unde *ôghaja* «născutul potopului».

(⁴⁹) Philochorus și Hellanicus ap. Euseb., *Praepar. Evang.*, X, 10.— Cf. *ibid.* X, 12.

(⁵⁰) Fritzsche, *l. c.* bănuiesce fórté bine că ast-fel trebuī citită în Hesychius glosa : γογαίη νόξ, care alt-fel remâne inexplicabilă.

(⁵¹) Windischmann, *Ursagen der arischen Völker*, in *Abhandl. d. I. Cl. d. bayr. Akad.*, t. 7, part. 1, p. 6.

(⁵²) Pott in Kuhn, *Zeits.*, t. 5, p. 262.

Sonne vede în 'Ωγγγς o reduplicațiune din radicala óγ, pe care o aflăm în óγ-ρó-ς «umed» sau «curgător». ⁵³

Lenormand îl légă cu numirile a fel de fel de divinități de natură mai mult sau mai puțin «apósă». ⁵⁴

Tóte aceste etimologie, cari se isbesc de o potrivă de dificultăți fonetice, coincidă a recunósce lui 'Ωγγγς o semnificațiune «deluviană».

Așa dară prin sens, ca și prin formă, sîntem éráși departe de prototipul ario-europeu *svaga*.

§ 7.

CONCLUSIUNEA.

Compozițiunea *sva-ga*, însemnând «némulă meu», s'a păstrat în doé limbă antice : sanscrita și tracica. ⁵⁵

În sanscrita, sub forma *svaja*, acest cuvînt se aplică în genere la «rudă», σγγενής.

În tracica, sub forma *ghüga*, el a căpătat înțelesul mai special de «bunic», σγγενέτης, mai desvoltându-se de aci adjectivul *ghügama* «etern» și adverbul *ghügamá* «tot-d'a-una».

Dela Traci, l'aú moștenit Albanesi și Români.

Albanesi, sub forma *ghüș*, i-aú lăsat până astăzi semnificațiunea de «bunic».

Români, sub forma *ghüj*, lângă care s'a conservat și adverbul adjectival *hoj-ma*, l'aú redus cu încetul la sensul ironic de «moșnég».

În istoria «ghüjului» nostru se manifestă încă o dată cele doé mari legi din vieța tuturor limbilor : scăderea fonetică și scăderea logică.

Dintr'un prototip dissilabic, mai rămâne o biată silabă, în care nu mai găsim absolutamente nici unul din sonurile cele originare ale cuvîntului : vocale și consóne, totul s'a schimbat !

Până și acolo unde ți se pare că *svaga* se mai asemănă cu *ghüj*, a-decă în sonul *g*, întâlnirea e tot ce póte fi mai închipuit, căci românul *g* represintă aci pe primitivul *s*, pe când primitivul *g* e înlocuit prin românul *j*.

(⁵³) Sonne, *ibid.*, t. 15, p. 110.

(⁵⁴) Lenormand, *Les premières civilisations*, Paris, 1874, in-8, t. 2, p. 333.

(⁵⁵) Boetticher (Lagarde), *Arica*, Halae, 1851, in-8, p. 64, îi găsesce o urmă și în limba arménă, dar puțin sigură.

Nu mai puțin a suferit sensul cuvântului.

Din venerabilul reprezentante al familiei întregi, «sva-ga», «ném de némul meu» cum s'ar dice românesce, mai stă de 'naintea noastră o ridiculă pocitură, de care își bat joc fără milă doîna dela Vasluu și farsa lui Millo.

«E trist de a cugeta —observă un eminent linguist american — că «semnificațiunea vorbelor se modifică mai tot-d'a-una spre reu.»⁵⁶

Un singur și același cuvânt a devenit la Englesi *knight* «cavaler» și la Germani *knecht* «slugă», din cari forma germană se pronunță «cneht», pe când cea englesă se dice «naît». ⁵⁷

Scăderea logică, ca și scăderea fonetică, este efectul dese și îndelungatei frecări a vorbelor, cari se tocesc prin us, ca o monetă ce trece neconținut din mână în mână, până ce ajunge atât de ștersă încât abia i se mai cunosc efigia și legenda.

Maî mult încă! sosesc un timp, când desfiguratul instrument de transacțiune, fie cuvânt, fie ban, despare cu totul din piață.

§ 8.

POST-SCRIPTUM DESPRE D. CIHAC.

Departe de a mă fâli, regret de a fi cel de 'ntâi care am întreprins limpedirea elementului dacic al limbei române.

Am fost împins la acésta nu de ambițiunea de a deschide o cale nouă, ci de necesitatea de a împli o veche lacună, de care se isbîiau pe rând toți acei ce voiau să înțelegă începuturile naționalității române.

Aruncându-mă pe o cale atât de neștrăbătută, a trebuit să mă armez cu acea decisiune de a nu mă teme chiar să retăcesc, pe care marele Grimm o numesc *curagiul erorii*. ⁵⁸

Ca precauțiune însă contra acestui pericol, m'am silit a nu mă abate

(⁵⁶) Marsh, *Lectures on the english language*, New-York, 1862, in-8, p. 255.— Cf. Tobler, *Versuch eines Systems der Etymologie*, in Steinthal u. Lazarus, *Zeitschr. f. Voelkerpsychologie*, t. 1, p. 368: «viele Beispiele vorkommen, wo ein urspruenglich etwas Gutes oder Edles bezeichnendes Wort im Lauf der Zeit zur Bezeichnung eines Schlechten, Gemeinen herabsank, fuer das Umgekehrte fast keine, eine wenig erfreuliche, jedenfalls fuer die Philosophie der Geschichte beachtenswerthe Erscheinung.»

(⁵⁷) Whitney, *La vie du langage*, Paris, 1875, in-8, p. 33.

(⁵⁸) Grimm, *Gesch. d. deutschen Sprache*, Leipzig, 1848, in-8, p. VIII: «Wer nichts wagt gewinnt nichts, und man darf mitten unter dem greifen nach der neuen frucht auch den mut des fehlens haben.»

dela preceptele celor mai severi maestri ai filologiei comparative de astăzi: Pott, Benfey, Ascoli, Kuhn, Curtius, Corssen, Schleicher, Ebel, Max Müller, Garnett, Johannes Schmidt, Diez, Miklosich etc.

Dascălii nu mi-au lipsit!

Mi-am impus din capul locului următoarele șese condițiuni de metodă, pe cari le voi exemplifica prin studiul de față:

I. Bibliografia cuvîntului. A aduna despre fie-care termen pus în desbatere tot ce s'a scris asupra'i, analisând opiniunile altora mai nainte de a propune pe a mea proprie. Ast-fel mai sus am petrecut în revistă părerile lui Xylander, Camarda și Ascoli despre albanesul *ghius*, ale lui Fick, Benfey, Fritzsche, Schmidt și Blau despre anticul ῥόγης etc.

II. Literatura cuvîntului. A oferi despre accepțiunea sa și forma fie-cărei vorbe române texturi de prin monumentele noastre literare din diverse timpuri. Așa sînt poezia poporană, Alexandri, Millo și Stamate despre *ghiu*, Negruzzi despre *hojma*, Cantemir despre *avidoma*, Dosofteiu despre *avaloma* etc.

III. Cronologia cuvîntului. A nu recurge la sanscrita mai nainte de a fi restabilit, prin comparațiunea variantelor dialectice sa și din limbi congenere, aspectul cel mai vechiu fonetic și logic al termenului român. Bună oră, al nostru *ghiu* «bătrân» și albanesul *ghius* «bunic» numai prin intermediul prototipului comun *ghuga* «bunic» pot fi alăturate cu sanscritul *svaja* «rudă».

IV. Fonetica cuvîntului. A păzi legile de corespundința sonorilor din limbă în limbă, silindu-mă a nu scăpa din vedere în vorba supusă cercetării nici unul din elementele sale constitutive, fie el cât de mic în aparință. Albanesul *ghiu*, de exemplu, corespunde sanscritului *sva*, căruia însă nu i corespund greul α și γ , ast-fel că $\alpha\alpha\beta\alpha\varsigma$, $\gamma\epsilon\gamma\epsilon\iota\omicron\varsigma$, $\Omega\gamma\beta\gamma\eta\varsigma$ etc. nu pot fi identice cu albanesul *ghius* și cu sanscritul *svaja*.

V. Paralelismul cuvîntului. A sprijini ori-ce schimbare sporadică sa puțin evidente, fie în forma unui termen, fie în semnificațiunea lui, prin alte cazuri perfectamente analoge, luate din aceeași limbă în privința fonetismului, ér în privința transițiunii logice din ori-ce alt grai. Așa reducerea lui *gh* la *h* în *hojma* își află analogia tot la Moldoveni în *dehoc* din *desghioc*, pe când înțelesul de *hojma* «tot-d'a-una» din *ghiu* «bătrân» se justifică prin sanscritul *sanā* «tot-d'a-una» față cu sanscritul *sana* «bătrân».

VI. Migrațiunile cuvîntului. În fine, atunci când vorba română există tot-o-dată în una sau în mai multe limbi eterogene, a nu decide a-priori cine dela cine o va fi împrumutat, ci a cumpăni mai întâi, prin lingvistica ajutată de istorie, drepturile fie-cui asupra cuvîntului în discuție. Să presupunem, de pildă, că al nostru *ghînj* s'ar afla și în limba maghiară. În acest caz ar trebui să începem prin a constata că : 1. îl au de asemenea Albanesii, cari n'au fost nici odată în contact cu Ungurii ; 2. îl găsim deja în Hesychius cu patru sau cinci secoli înainte de aparițiunea Ungurilor în Europa; de unde ar rezulta à-posteriori, că nu Românii l'au împrumutat dela Unguri, ci vice-versa.

Aceste șase condițiuni esențiale dacă nu înlătură cu desăvârșire, încăl îngreuează foarte mult posibilitatea erorii.

Și medicul cel mai bun, procedînd după toate indicațiunile științei, poate să omore pe un client, dar vindecă dece.

Acésta este metoda ce m'a condus în partea lingvistică din tomul întâi al «Istoriei critice a Românilor» și în mai multe studii filologice, publicate apoi în «Columna lui Traian» din 1873—74 cu menirea de a intra succesivamente în tomurile următoare ale operei cărei am consacrat restul vieții.

Lucrarea mea însă—o puteam prevedea dela început—trebuia să provoace o crâncenă rezistență prin nouitatea ideii și — mai ales — prin mulțimea muncii.

A consulta o sută de fântane pentru etimologia unui singur cuvînt, este a rescula asupra'și pe toți acei ce fac lingvistică cu puțină osteneală.

Genialul orientalist italian Angelo de Gubernatis dice cu indignațiune într'un loc :

«Ușurința, etă trăsura caracteristică a timpului nostru ; cea-ce nu se poate ști fără trudă, se dă afară.» ⁵⁹

Acéstă «trăsură caracteristică a timpului nostru», *usurință* și *erăși usurință*, a înțeles-o foarte bine în România un grup de diletanți, avînd drept organ o revistă ce se publică sub titlul de «Convorbiri literare».

Dela prima ei aparițiune și până astăzi, cu o consecință demnă de o cauză mai bună, acéstă fôia a reușit a nu scote la lumină un singur studiu în care să se întâlnească știința cu metoda.

(⁵⁹) Gubernatis, *Lecture sopra la mitologia vedica*, Firenze, 1874, in-16, p. 2.

Între modul meu de a lucra și între modul de a lucra al «Convorbirilor» există o deosebire atât de pronunțată, un antagonism atât de radical, încât de vr'o patru ani în șir organul d-lui T. Maiorescu se simte dator a mă combate cu orî-ce preț pe toate terenurile aprópe în fie-care număr.

Luptătorul pe care mi'l opune de astă dată este d. A. Cihac.

D-sa îmi era cunoscut mai de'nainte printr'o carte fôrte meritoriă, publicată franțuzesce pe la 1870, în care întrunise elementele latine ale limbei române, alăturându-le cu cele-l'alte graiuri romanice și ale popórelor învecinate.

Deja de pe atunci se puteau constata totuși doă păcate fundamentale în apucăturile d-lui Cihac : pré-mult dogmatism și pré-putină familiari-tate cu legile fonologice.

Pe de o parte, d-sa afirma pretutindenî și nu demonstra nicăiri; pe de alta, nu se sfiea din când în când a recurge la nesce accidente fonetice inexplicabile.

Ceîa-ce l'a scăpat atunci în majoritatea casurilor, este extrema puritate de conservațiune a elementelor latine în limba română, ast-fel că mai adesea nu se cere nici o demonstrațiune; de câte-orî însă d. Cihac a dat peste un cuvînt mai greu, s'a poticnit.

Ca modeluri despre acésta, ne pot servi *pururea* și *noian*.

Pe *purure* d. Cihac îl derivă din «bas-latin *perpetualis*, extension de *perpetuus*, contracté en *peruale-peruare-purure*». ⁶⁰

Ar fi trebuit să ne arate în limba română măcar o singură analogiă aproximativă de o asemenea contractiune cu schimbarea accentului, cu perderea consónelor *t* și *p* și cu trecerea lui *e* în *u*.

Originea *noianului* e și mai ciudată.

D. Cihac dice :

«*Noian*, mer, océan, abîme, gouffre, profondeur immense; du latin *oceanus* (Ὠκεανός), avec prothèse d'un *n* et syncope du *c*, peut-être à cause de sa prononciation gutturale — *oceanus-ocean-noean*». ⁶¹

Patru eresie în patru linie !

1. *Noian* nu însemnéză «mare» saî «ocean», ci numai «abis»;
2. Nu se dă nici un exemplu în limba română despre adausul lui *n* de 'naintea vocalei la începutul cuvîntului;

(⁶⁰) Cihac, *Dict. d'étymol. daco-romane*, p. 224.

(⁶¹) *Ibid.*, p. 180.

3. Nici un exemplu, de asemenea, despre pierderea lui *c* între vocale;
4. În fine, latinul *c* a fost tot-d'a-una gutural, ér nu excepționalmente în *oceanus*.

Etimologiile de acest calibru sînt destul de numeroase în cartea d-lui Cihac.

Nu avem decât a indica pe *lunec* din *lubrico* «avec syncope de *b* et «changement de *r* en *n*»⁶², *măgură* «peut-être du latin *macula* tache»⁶³, *sdrumic* din «ex-de-micare»⁶⁴, *mistreț* din *moestus* «quasi le triste»⁶⁵, *răgugesc* din *raucire* printr'un intermediu imaginar *ravicucire*⁶⁶, *stric* «du latin *striga* sillon»⁶⁷, *uneltă* «du latin *utensilia* transposé en *u-neltia* avec syncope de *si*»⁶⁸, *vălced* din *lividus* printr'o formă închipuită *livicidus* «transposé en *vilicidus*»⁶⁹ etc. etc., toate acestea fără nici o demonstrațiune, cu aerul autoritar al oracolului dela Dodona când își roștia sentințele după frémătul frunzelor.

Éta cine apare acum în «Convorbiri» dela 1 decembre 1875 cu un articol intitulat : «Câte-va cercetări etimologice ale d-lui Hasdeu».

Critica d-sale se rapórtă la cele trei studie ale mele : «Originile agriculturii la Români», «Originile viniculturii la Români» și «Originile păstoriei la Români», publicate în «Columna lui Traian» din 1874.

D. Cihac nu mă combate nicăiri, nu rumpe nicăiri lanțul argumentațiunii mele, nicăiri nu'mi arată imposibilitatea saú neprobabilitatea vreuneia din derivațiunii.

D-sa se mărginesce a reproduce într'o prescurtare necorectă etimologiile mele, propunënd apoi în locul lor fără demonstrațiune pe ale sale proprii, cari toate — imi pare rău a o spune — păcătuiesc contra principiilor celor mai elementare ale filologiei comparative, cu nimic mai pe jos de *no-ian* din «oceanus» saú *purure* din «perpetualis».

Nefiind nici măcar atins, n'am contra cui să mă apăr.

Tot ce voiú face, este de a indica, nu fără condoleanță, excentricitățile

(⁶²) Cihac, *Dict. d'étymol. daco-romane*, p. 149.

(⁶³) *Ib.*, 152.

(⁶⁴) *Ib.*, 462.

(⁶⁵) *Ib.*, 163.

(⁶⁶) *Ib.*, 226.

(⁶⁷) *Ib.*, 265.

(⁶⁸) *Ib.*, 299.

(⁶⁹) *Ib.*, 312.

la cari împinge pe noul meu adversar dela «Convorbiri» lipsa de metodă.

D. Cihac manifestă o predilecțiune specială de a trage mări toate din limba maghiară.

Al nostru *tărîm*, care în basmele poporane ocurge adesea în expresiunea «a merge pe alte tărîmuri» în sens de «alte pămînturi», i se pare a fi maghiarul *terem* «sală mare», nesciind că înşişi Ungurii au luat acest termin arhitectonic dela Greci : *τέρεμνον* «casă», de unde şi la Slavi *triem* «turn», rusesce *terem* «odaiă». ⁷⁰

Nu mai adaug, sub raportul semnificaţiunii, că Româniî imblă «în case», ér nu «pe case», după cum ar resulta din etimologia d-lui Cihac.

A noastră *traistă*, în cărţile vechi *taistră*, bună oră în evangeliarul din Alba-Iulia din 1648 ⁷¹, la Macedo-români *trastur*, o vorbă pe care dela noi au împrumutat-o Ruteniî şi Poloniî, însă numai de prin provinciile învecinate cu Moldova, derivă după d. Cihac dela maghiarul *tarisnya*, pronunţat *torisnyo*, fără să bine-voască a ne explica minunata trecere a finalului *nyo* în *tra* şi fără a ne lămuri asupra străbaterii acestui cuvînt în Macedonia şi în toate dialectele albanese până 'n Italia meridională ⁷², pe unde numai dóră din întâmplare s'a putut zări vre-o dată câte o faţă de Ungur.

Vorba noastră poporană *cîoci* «papuci» s'a născut, după d. Cihac, din maghiarul *csusza* «papuc», pronunţat «cîuso», sub pretext că din latinul *socci* «papuci» nu s'ar fi putut preface iniţialul *so* în iniţialul *cî*, cea-ce inse d-sa admite cu multă indulgenţă în etimologia cea ungurească, cu singura deosebire că aci finalul *so* din «cîuso» se schimbă în finalul *cî* din «cîoci.»

Fantasticele *iele* din credinţele noastre poporane se trag, după d. Cihac, «d'a-dreptul de la maghiarul *lél* duh, de la *lehel* a resufla», uitând că în cuvinte împrumutate noi am conservat tot-d'a-una silaba iniţială *le*, precum în *lene*, *lehuză*, *lesne*, *lele* etc., şi scăpând din vedere că acest termin din mitologia română nu există tocmai la fraţiî «Ungurenî» din Transilvania, unde ar fi mai la locul seî «duhul» unguresc.

(⁷⁰) Miklosich, *Lexicon palaeo-slov.*, p. 1012.

(⁷¹) Mateiu, X, 10 : «neî taistră pe cale, nece doao veşminte.»

(⁷²) De Rada, *Rapsodie d'un poema albanese raccolte nelle colonie del Napoletano*, Firenze, 1866, in-8, p. 106.

Ar fi trebuit să scie tot-o-dată că chiar la Maghiari cuvîntul *lél* «duh» n'are nici o semnificațiune mitică, ér cea-ce numim noi «iele» se chîamă unguresce *tündérek*.⁷³

În sfârșit, pe a noastră *urdă* d. Cihac o scóte din maghiarul *hordó* «puțină» și pe *turcă* «óia» din *turkos* «flocos».

Maghiarizând nesce vorbe pastorale ca *traistă*, *turcă* și *urdă*, d. Cihac se pune în divorțiu nu numai cu legile fonologice, dar și cu istoria, căci înseși cronicile maghiare vorbesc la sosirea Ungurilor în Panonia despre o întinsă populațiune română de acolo ducînd traiu cîobănesc⁷⁴.

După Maghiari, al doilea rol în lingvistica română a d-lui Cihac jócă Slaviî.

Cuvintele nóstre vinicole *gordin* și *strugur*, d-sa le derivă din vorbele slavice *grozde* «strugur» și *strugati* «a rade».

Să ne îngădue a 'i spune că slavicul *grozde* ar fi remas la Români tot *grozde*, întocmai precum slavicul *brazda* a remas la noi tot *brazdă*, fără a perde pe *z* între *r* și *d*.

D-sa retăcesce nu numai în fapt, ci chîar în principiu, dacă crede că împrumuturile din limbă în limbă, ca și vorbele moștenite, nu sînt supuse unor reguli stabile, dela cari orî-ce abatere trebuî legitimată prin accidente fonetice precise.

Slavicul *strugati* «a rade», pe de altă parte, n'a produs la Români nici un verb relativ la cultura pămîntului, încât nu încapă aci analogia propusă de d. Cihac a francesului *râpe* «strugur», italianesce *raspa*, dela vechiul german *raspôn* «a rade», căci Francesii și Italianii posedă în același timp verbul *râper* sau *raspare* în înțeles agricol.

Nu mai adaug că și finalul *ur* din *strugur* merită a fi băgat în sémă.

False sub raportul lingvistic, aceste etimologie sînt tot-o-dată anti-istorice.

Slaviî s'aû pogorît în Europa sudică în cursul evului mediû din nesce regiuni unde până asta-đi crescerea viței e necunoscută sau de tot sporadică.

Numirile ario-europée ale strugurului cată să fi dispărut din limbilor, lipsind de-mult însuși lucrul pe care să 'l numéscă, ast-fel că în

(⁷³) *Ipolyi*, *Magyar mythologia*, Pest, 1854, in-8, cap. IV.

(⁷⁴) *Anonymus Belae*, în *Endlicher*, *Monumenta Arpadiana*, Sangalli, 1849, in-8, p. 11.

— *Kovachich*, *Sammlung kleiner Stuecke*, Ofen, 1805, in-8, t. 1, p. 13.

vécul de mijloc, sosiți în valea Dunării, când li s'a oferit ocasiunea de a face din nou cunoștință cu viile, ei trebuiau să împrumute terminologia respectivă dela popore indigene.

Slaviți remași la nord, în patria lor comună mai de 'nainte, nu înțelegeau bine cuvântul *grozde* «strugur» nici chiar atunci când îl găseau în cărțile slavo-ecclesiastice scrise la sud: «unii dic că *grozdie* se chiamă mere», observă cu naivitate un lexicograf rus din secolul XVI.⁷⁵

Pe al nostru *malaiū*, d. Cihac îl derivă din verbul slavice *mlieti* «a măcina», asigurându-ne că «Românii au putut forma foarte bine *malaiū* din elemente slave», dar fără a justifica printr'o umbră de probă pe acest expeditiv «foarte bine», care nu explică nici tranzițiunea logică dela «a măcina» la o cereală ce crește «nemăcinată», nici tranzițiunea fonetică dela «mlie-ti» la «malaiū», unde vocalele sint tractate ca în linguistica baronului Mérian.

Vorba noastră *ademenesc* se trage, după d. Cihac, din slavice *maniti* «a amăgi» prin prepozițiunea latină *ad*.

Am ruga pe d-sa a ne convinge că Românii nu perduseră încă pe *d* din latinul *ad* în momentul când s'au întâlnit pentru prima oară cu Slavii.

Pe *rânză* «stomac», d. Cihac o confundă cu *rânsă* sau *ransă* «florile ce se fac la nucă»⁷⁶, două vorbe fără nici o legătură posibilă una cu alta.

Pe *cióră*, d-sa o derivă din slavice *c'rünă* «negru», dicând cu satisfacțiune că «regulele fonetice sint foarte corecte în această derivațiă», dar fără a ne spune ce să facem cu albanesul *sorră* «cióră», în privința căruia trebuia demonstrat că inițialul *s* a putut proveni din slavice *că*, și fără a ne spune tot-o-dată ce să facem cu sufixul slavice *nă* din *c'rünă*, care n'a dispărut la noi după *r*, adecă în casuri absolutamente analoge, în *ciornă*, *bărnă*, *pernă*, etc., ér în cuvinte ne-slavice: *érnă*, *turn*, *tórnă*, *horn* și altele.

Óre acésta se chiamă că «regulele fonetice sint foarte corecte»?

Un profesor de filologia slavice dela universitatea din Petersburg, într'un studiū publicat mai dă-ună-dă în «Revista Ministeriului Instrucțiunii Publice» din Rusia, mă onorează cu epitetul de «singur slavist în

(⁷⁵) *Azbukovnik*, în *Sacharov*, *Skazaniia russkago naroda*, Petersburg, 1849, in-8, t. 2, part. 5, p. 153: «Nietzyi grozdiami muiat byti iabloki.»

(⁷⁶) *Baronzi*, *Limba română*, p. 142.

România», atrăgând asupra modestelor mele scrieri atențiunea specialiștilor. ⁷⁷

Orî-cât de măgulitoare ar fi pentru mine această distincțiune din partea unui judecător atât de competente, sum silit cu durere de a o respinge, simțindu-mă de o ignoranță absolută în privința mai multor vorbe slave, pe cari le cunósce numai și numai d. Cihac.

D-sa afirmă că Poloniî au în credințele lor poporane pe dînele numite *wila* sau *wyla*.

Eû n'am sciut'o și persist a n'o sci.

Ca neologism, acest cuvînt s'a putut introduce în literatura modernă polonă prin vre-o traducere sau imitațiune a baladelor serbe; însă în mitologia polonă națională el nu există.

Wila se află în scriitoriî polonî vechî numai în sens de «babă sdrențerósă», bună-óră într'o carte a lui Petru Zbylitowski din 1600. ⁷⁸

Dacă acésta este «dîna» d-lui Cihac, nu'l felicit.

Apoi pe al nostru *duláu* «câne ciobănesc» d-sa îl derivă éráșî dintr'o vorbă polonă, pe care o scrie în trei feluri: *dolow*, *dolów*, *dolowa*, ér o traduce în doé: «sfîrșitul vênătoreî, câne de vênat».

Polonesce *łowy* însemnăză «vênătore», de unde *do łowów* «pentru vênătore», dar nici o dată vre-un câne, fie de vênătore, fie de altă specialitate, nu s'a numit polonesce *dolow*, *dolów* sau *dolowa*.

Cunosc trei monografii polone despre vênătoreia cu câni:

1. A lui Ostrorog; ⁷⁹
2. A lui Kozłowski; ⁸⁰
3. A lui Bobiatynski. ⁸¹

Găsesc acolo fel de fel de varietăți canine de vênătore: *farbotrop*, *kundel*, *brytan*, *wzłamnik*, *gonczy*, *chart*, *jamnik*, *wyzeł* etc. etc.; nicăiri însă cuvîntul cel în trei exemplare descoperit de d. Cihac.

Adversarul meu, ca să pótă intra în «Convorbiri», s'a expus, se vede, la condițiunea de a nu alege mijlóce pentru a mă combate.

(⁷⁷) Budiloviez, *Putevyia zamietki*, în *Zurnal min. narodnago prosvieščeniia*, dec 1874, p. 147.

(⁷⁸) Zbylitowski, ap. Maciejowski, *Polska pod względem obyczajow*, Warszawa, 1842, in 16, t. 3, p. 51.

(⁷⁹) Ostrorog, *Myslistwo z ogary*, Kraków, 1618, in 4.

(⁸⁰) Kozłowski, *Początek terminologii łowieckiej*, Warszawa, 1822, in 8.

(⁸¹) Bobiatynski, *Nauka łowiectwa*, Wilno, 1823, in 8.

Ca să ajungă la această țintă, d-sa nu se sfiesce nici chiar a se cotnra-
dice cu sine însuși.

Ast-fel d. Cihac declară acum că la Români nu se constată nemic din
«limba necunoscută traco-dacică», deși tot d. Cihac pe la 1870 admitea
posibilitatea restabilirii elementelor tracice în graiul nostru prin compara-
țiunea cu cel albanes.⁸²

Ast-fel éráși d-sa dice că : de vreme ce Serbi și Bulgari au vorba
stejer «parul ariei» și de vreme ce «parul ariei este saú era mai înainte
tot-d'a-una de *stejar*», urméză că noi am luat pe *stejar* dela Slavi.

D. Cihac nu observă că, tocmai după raționamentul d-sale, ar trebui să
conchidem, din contra, că Slavi și-au făcut «parul» din *stejarul* românesc.

Un alt exemplu de contradicțiune : fiind-că diaconul Coresi are în
psaltirea sa cuvântul *agru* «câmp», d. Cihac exclamă că era *Grec* și tra-
ducea din limba *slavică*.

Resultă óre de aci că trebuia să întrebuințeze cuvinte *latine*?

În formulă matematică, această logică se reduce la : *Grec + Slav = Latin*.

Invențiunea vorbelor polone *wyla, wila, dolow, dolów* și *dolowa*, nu
cum-va să fie de asemenea din partea d-lui Cihac un sacrificiú de admi-
siune la «Convorbiri»?

Pentru a nu pune la bănuielă onestitatea sciințifică a antagonistului
nostru, preferim a'l crede victima unor nenorocite alucinațiuni.

Fiindcă francesul *fromage* vine din «forma» în care se făceaú brânze-
turile, d. Cihac vede pretutindení o procedură etimologică identică, deri-
vând nu numai pe *urda* din «hărdăú», dar încă pe *brânza* din germanul
brente «putină» și pe *jintita* din bohemul *zíně* «pěr de cal», sub cuvânt
că asemeni lucruri «se trag în tóte limbile dela unélta în care saú cu care
se fac».

Respundem că :

1. «Tóte limbile» d-lui Cihac se reduc la francesul *fromage*;
2. Francesii aveaú «forma» înainte de a avé *fromage*, pe când Româ-
nii au *brânză* și *jintită* fără să fi avut vre-o dată pe «brente» și pe «zíně»;
3. Nici chýar la Germani din «brente» nu s'a născut vre-un nume de
brânză;

(⁸²) *Dict. d'étym. daco-romane*, préf. p. VIII.

4. Nicî chîar Bohemiî n'ar fi putut scôte *jintîta* din *zîne*, de ôră-ce nu există în limbile slavice nicî un sufix *tița*, *tița* saü *cița*, ci numai *îta*.

Trecem la etimologiile turcesci.

Pe al nostru *bacîu* «cioban mai bătrîn» d. Cihac îl găsesce în mai tôte cuvintele «turano-tătare» căte se încep cu *b*: *bakși* «maître», *baș* «tête», *bași* «monsieur» etc., cătră cari mai adaugă pe *bade*, pe *bădăran* și altele.

Cu acéstă vivacitate de a alerga prin vocabulare după litera *b*, d-sa n'ar fi trebuit să scape din vedere pe *bet* «cioban» în cea mai veche limbă egiptenă de pe piramide.⁸³

Din nenorocire pentru adversarul meü, linguistica nu se mai face astădi prin adunătură de acrofone, fără limpedirea legăturai reciproce a vorbelor în tôte elementele lor constitutive.

D. Cihac stăruesce în provenința otomană a *ciobanului*.

Îl rugăm să ne dea un singur cuvînt ture, un singur-singurel, care să fie întrebuintat în tôte provinciile din Dacia lui Traian.

Nu există nicî unul.

D. Cihac are deplina dreptate că al nostru *ravac*, după cum se chiamă un fel de «must» în Moldova, și serbul *ravak* «fagur» derivă din turcul *ravak* «miel coulé»; dar nicî acésta n'a sciut s'o probeze.

Ravacul nî-a venit dela Turciî nu pentru că se găsesce în dicționarul lui Bianchi și Kieffer, căci ar fi putut Turciî să'l îea dela noi saü dela Serbi, limba otomană fiind întrégă un mixtum-compositum de elementele cele mai eterogene; ci este turcesc fiindcă și are sorgintea într'o vorbă arabă⁸⁴, care nu avea de unde să străbată până la Dunăre decât prin intermediul Otomanilor.

Chîar acolo dară unde d. Cihac ghicesce, totuși sîntem siliți a constata lipsa'i de metodă.

Pe a noastră *tólă*, d-sa o trage din turcul *djull* saü *ciull* «cergă de cal», fără ca să'i pese că *ci* și *dj* din limba turcă nu trec nicî o dată la Români în *t*.

Pe *tuleiu* «trunchiü», pentru plăcerea de a'l deriva cu orî-ce preț din

(⁸³) Brugsch, *Hieroglyph. Wörterbuch*, t. 2, p. 441: «bet, pasteur, berger. Altes und sehr seltenes Wort».

(⁸⁴) Freytag ap. Vullers, *Lexicon persico-latinum*, t. 2, p. 13, v. *ravak*.

turcesce, d. Cihac îl prefăce de'ntăiu în «pénă», apoi îl compară cu turcul «tiile, plume d'oiseau».

Acésta este o pură mistificațiune, căci :

1. *Tuleiū* nu înseamnă «pénă» nici într'unul din dialectele său provincialismele române;

2. Turcesce «plume d'oiseau» nu se cheamă *tiile*, ci *quş-tiui*, ér o pénă simplă *tiui*, şi numai la adjectiv se dice *tiuiū*, cea-ce înseamnă «acoperit cu pene» său «pēros».

Aci încă o dată, ca şi 'n *noian* «ocean» său *tărîm* «sală», d. Cihac atribue cuvintelor nesce accepțiuni ad-hoc.

Tot așa pe *vila* serbă d-sa o traduce prin «une bonne fée, déesse tutélaire des femmes,» pe când în mitologia slavo-meridională ea se explică, din contra, prin Hecate «deîta infernului»⁸⁵ şi prin Sirena «dîină amăgitóre.»⁸⁶

Pentru a termina, ne mai rămâne o etimologiă englesă.

Pe al nostru *mosoc* «câne ciobănesc», d. Cihac îl derivă din englesul *mops* «un fel de bull-dog mic» prin intermediul rusului *mosika* «petite dogue».

Cu alte cuvinte, *mosocul* va fi rătăcit la noi împreună cu armatele ruse de invasiune, adecă cel mult în a doua jumătate a secolului trecut.

Lăsând la o parte fonologia, care nu justifică trecerea finalului rus *sika* în *soc* la Români, vom aminti numai că *mosoc* se întrebuintează mai ales în Transilvania, unde Ruşii au fost cunoscuţi abia de nume până la 1848.

Am analizat tóte derivațiunile d-lui Cihac.

Afară de *ravac*, ele se spulberă una câte una la cea de'ntăiu atingere a criticei.

D. T. Maiorescu, capul acelei direcțiuni care 'mî face onórea de a mă combate ne'ncetat de atâta timp, a spus óre-când :

«Este mai bine să nu facem o scólă de loc, decât să facem o scólă rea; mai bine să nu facem o pinacotecă de loc, decât să o facem lipsită de artă frumósă; mai bine să nu facem de loc statutele, organisarea, membrii onorari şi neonoraţi ai unei asociațiuni, decât să le facem fără ca

(⁸⁵) Venelin, *Slovene*, Moskva, 1858, in-8, p. 145.

(⁸⁶) Text în Miklosich, *Lex. palaeo-slov.*, p. 63.—Cf. Dozon, *Chansons populaires bulgares*, Paris, 1875, in-8, p. 9.

«spiritul propriu de asociare să se fi manifestat cu siguranță în persoanele ce o compun; mai bine să nu facem de loc academie cu secțiunile lor, cu ședințele solemne, cu discursurile de recepțiune, cu buletinurile pentru elaborate, decât să le facem toate acestea fără maturitatea științifică, ce singură le dă rațiune de a fi.»⁸⁷

Îmi permit să 'l completez :

«Decât a se aventura nepreparat în cariera foarte dificilă a lingvisticei ario-europee generale, după cum o face d. Cihac în articolul său de admisiune la *Convorbiri*, mai bine să petrecă ca mai 'nainte pe terenul cel mult mai comod al filologiei curat romanice, comparând fără pericol pe «barbă» cu «barba» și pe *nas* cu «nasus»..»

Dar și atunci să se ferescă de a atribui lui Diez eresia că 'n limba română «*l* nu se mîiă înaintea unei vocale», mergînd cu îndrăsnela chiar până a cita pagina 222, tom I, edițiunea 3 din cap-d'opera ilustrului romanist dela Bonn, unde nu se află nici o curiositate de această natură!

D. Cihac îmi va îngădui de a 'i mai da vr'o câte-va «sfaturi prietenesci», după cum s'ar exprime *Convorbirile*, și anume :

1. Dacă nu cunoște însuși destul de bine o limbă ore-care, să nu se întemeieze în privința 'i pe nesce dicționare cari nu citéză texturi de prin scriitori, căci altmintea va nemeri peste ce-va și mai ciudat decât prelinsele sale polonisme : *wila, wyla, dolow, dolów* și *dolowa*;

2. Să se familiarizeze cu vechile tipăriture române, cari îi remân până acum cu totul necunoscute, pentru ca astfel să nu 'și mai închipuască, bună oră, că *agru* se găsește numai în traducerea cea pocită a lui Coresi, pe când l'ar pute afla și 'n Noul Testament din 1648, scris foarte românesce : «asămănată este împărăția ceriurelor grăunțului de muștaru, carele 'l ia omul și 'l samănă în *agru*l lui...»;

3. Să se desvețe, cel puțin cu încetul, de a tot afirma fără nici o cercetare, une-orî chiar fără gândire prealabilă, dicînd de pildă, cu aerul de cea mai perfectă siguranță, cumcă finalul *n* nu trece la Români în *m*, pe când sonorul *bucium* îi strigă de departe că se pogoră drept din străbunul *bucin*.

Acuma, drept conclusiune, aș dori să caracterizez printr'o singură trăsura felul de critică al d-lui Cihac în artichul său din *Convorbiri*.

(⁸⁷) Maiorescu, *Critice*, p. 339.

Cantemir, vorbind despre mitologia română, dice că *turcă* se numesce «cervinum caput» adecă un *cap de cerb*.

Aşa este în propriul text al lui Cantemir, reprodus foarte exact după două manuscripte de către Societatea Academică.

În traducţiunea germană, executată după acest text în secolul trecut, stă de asemenea *cap de cerb*: «Hirschkopf».

În traducţiunea română înse, făcută după cea nemţescă, nu după original, şi publicată în Iaşi la 1851, s'a pus «cap de boŭ» în loc de «cap de cerb».

Ei bine, d. Cihac se pronunţă în favoarea acestei pipăite erori a traducătorului de a doua mână, fără să'i pese de textul original al lui Cantemir sau măcar de traducţiunea cea directă, ba încă pune pe «boŭ» cu litere mari, ca şi când ar voi să simboliseze prin tipar volumul animalului!

Acest specimen de critică resumă ca într'o prismă pe noul colaborator dela *Convorbiri*.

Etimologiile mele, pe cari d. Cihac, fără a le desbate, s'a mărginit a pune alături cu ale sale proprie, au ramas toate în picioare, întocmai ca *cerbul* lui Cantemir faţă cu «capul de **boŭ**» al adversarului meu.

Din totalitatea acelor etimologie, ne interesă aci numai cuvintele dacice, cari sunt anume următoarele 16 :

1. *stejar*; ⁸⁸
2. *malaŭu*; ⁸⁹
3. *gordin*; ⁹⁰
4. *dulăŭ* şi *dolcă*; ⁹¹
5. *mosoc*; ⁹²
6. *turcă*; ⁹³
7. *cioră*; ⁹⁴
8. *iele*; ⁹⁵

(⁸⁸) A mea *Istoria critică a Românilor*, t. 2, p. 67.

(⁸⁹) *Columna lui Traian*, 1874, p. 52. — Despre formaţiunea posterioară a cuvîntului «maliga» din «malaŭu» prin reduplicaţiunea primei silabe, cf. analogie romanice la Diez, *Geminatio*, în Hofer, *Zeitschr. f. d. Wissenschaft d. Sprache*, t. 3, p. 398.

(⁹⁰) *Columna*, 1874, p. 90-1.

(⁹¹) *Ib.* p. 173-4.

(⁹²) *Ib.* p. 174-5.

(⁹³) *Ib.* p. 175-6.

(⁹⁴) *Ib.* p. 176.

(⁹⁵) *Ib.*

9. *cioban*; ⁹⁶

10. *baciu*; ⁹⁷

11. *urdă*; ⁹⁸

12. *brânză*; ⁹⁹

13. *traistă*; ¹⁰⁰

14. *ademenesc*; ¹⁰¹

15. *rânză*. ¹⁰²

Doë din aceste cuvinte, *brânză* și *urdă*, au fost recunoscute ca dacice «fără îndoială» deja de către marele slavist Schafarik. ¹⁰³

In fine :

16. *stână* este tracic prin nuanța de «stațiune pentru oi» și 'n parte prin sufixul *na*, primitiv *nâ*, pe când Slaviî cei afară din peninsula balcanică posedă același cuvînt numai cu înțelesul general de «stațiune» și cu sufixul *n-*, primitiv *na* ¹⁰⁴; altmintrea, radicala ario europeană *sta* a produs un număr atât de mare de derivate secundare și terțiare, încât ele adesea se confundă unele cu altele chiar fără a fi într'o înrudire directă.

Cătră cele 15 numere se mai adaugă altele 8, pe cari d. Cihac nici nu le menționează :

16. *zărănă* «négră», dacicul *diorna* «negru» în numele botanic *pro-diorna* «elebor negru» la Dioscorid și 'n numele local *Dierna* și *Zerna*, actualmente «Cerna». ¹⁰⁵

17. *ortoman* «voinic», albanesul *urt* «înțelept», vechiul persic *arta* «mare» și «vitez», celto-irlandesul *art* «nobil», grecul *ἀρτ* «drept» etc., dintre cari mai ales zendicul *arethamant* «drept», ér ca nume propriu *Artamenes*. ¹⁰⁶

(⁹⁶) *Columna*, 1874, p. 103-4.

(⁹⁷) *Ib.* p. 104-5.

(⁹⁸) *Ib.* p. 105. — Cătră cele duse acolo, mai adaug din *Camarda*, *op. cit.* 223, pe *udos* «brânză» în dialectul albanes din Sicilia.

(⁹⁹) *Ib.* 105—6.

(¹⁰⁰) *Ib.* 116.

(¹⁰¹) *Ib.* 102.

(¹⁰²) *Ib.* 107.

(¹⁰³) *Slowanské starozitnosti*, Praha, 1837, in-8, p. 380 : «we slowanczinê nêktera slowa «nepochybnê ze starogetického gazyka poszlá, gako bujtár (opilio inferior), urda (caseus secundarius), brinza (caseus friatus), bara (stagnum), brzjej (syrtis), szegy (scurrilitas) a g.»

(¹⁰⁴) *Columna*, 1874, p. 105.

(¹⁰⁵) *Istoria critică*, ed. 2, t. 1, p. 271-4.

(¹⁰⁶) *Ibid.* p. 261—3.

18. *jilt* «rîuleț», deminutiv din *jil* «rîu», sciticul *silis* «rîu» în Pli-niū.¹⁰⁷

19. *argea* «cameră suterană», la plural *argele*; cimmericul ἀργίλλα «cameră suterană» la Strabone; tracicul ἀργίλος «șórece», literalmente «suteran», la Stefan Bizantinul; ἄργελλα «baiă» în dialectul macedonic la Suidas etc.¹⁰⁸

20. *codru* «pădure muntósă», în dialectul româno-istrian «munte», al-banesul *kodre* «munte», arménul *gadar*, după pronunția veche *ka-tar* «movilă».¹⁰⁹

21. *brad*, albanesul *bred* «brad», arménul *pardi* «plop», leticul *prède* «brad» etc.¹¹⁰

22. *doină* «cântec poporan», zendicul *daēna* «lege» și «cântec», lit-vanul *daina* «cântec poporan».¹¹¹

23. *melc* «culbec», zendicul *mûraka* «culbec», celto-cimricul *mel-c'hueden* «culbec».¹¹²

Maî sînt altele vr'o câte-va pe carî le voiî supune unei noue analise, și maî este un număr destul de însemnat de acelea ce vor forma pentru mine obiectul ulterioarelor cercetări, precum *moț*, *rață*, *azugă*, *cujbă*, *va-tră* etc.

Cătră cele 23 cuvinte de maî sus, ale căroră *dacism* mi se pare a fi demonstrat, până la probă contrariă, cu tótă rigórea metodei lin-guistice comparative, se maî adaugă astădî doē :

24. *ghîuj* «moșnég»;

25. *hojma* «tot-d'a-una».

Căt despre adversarul meū, î-am cedat, pentru a'l maî îmblândi, tot ce a fost maî dulce în etimologiile mele : *ravac* «miel coulé».

«Coulé», d-le Cihac!

(¹⁰⁷) *Istoria Critică*, ed. 2, t. 1, p. 255—7.—Despre originea eranică a vechilor Sciți cf. Müllenhoff, *Ueber die Herkunft und Sprache der pontischen Scythen*, în *Monatsberichte d. berlin. Akad.*, 1867, p. 549—76.

(¹⁰⁸) *Ib.*, t. 2, p. 48—52.—Cătră cele dîse de acolo despre întrebuintarea cuvintului *argea* la Români, maî adaug observațiunea episcopului Melchisedec, *Chronica Romanului*, Bu-cur., 1874, in-8, t. 1, p. 235, cu ocaziunea unui chrisov din 1604 : «*argea*, partea anterioară a unei pivnițe, dela care se încep grubele». Autorul greșesce însă, când crede că acest cuvînt pôte fi «tătăresc».

(¹⁰⁹) *Ib.* p. 64—5.

(¹¹⁰) *Ib.* p. 65—6.

(¹¹¹) *Principie de filologia comparativă*, t. 1, p. 20—29, 87.

(¹¹²) *Ibid.* p. 88—99.

APENDICE

RESPUNSUL MEŢ D-LUI EMILE PICOT.

Qui s'y frotte, s'y pique.

Convorbirile literare dela 1 noembre publică pe paginele 331^{3/4} — 332 «raportul d-lui Paul Meyer asupra progresului filologiei române», despre care redacţiunea disei foi declară în notă că'l traduce «cu cea mai mare fidelitate şi fără nici un comentariu», ér în cap ne spune că acea pagină face parte dintr'un memoriu, prezentat Societăţii Linguistice din Londra asupra «progreselor realizate de studiile «filologice la naţiunile de ginte latină, cari vorbesc limbă romanice».

Nu putem sci, cine se va fi însărcinat cu cele-lalte «naţiuni de ginte latină», acelea cari—după opiniunea *Convorbirilor* — nu vorbesc «limbă romanice»; dar ceia ce scim, este că raportul cel în miniatură despre România n'a eşit de loc din péna d-lui Paul Meyer, «membru al Societăţii de limbistică şi profesor la Scóla de Charte din Paris», şi nici că a fost măcar controlat de dînsul, ci reproduce pur şi simplu, ba încă între guillemete, o notiţă comunicată de d. Emile Picot.

Ar fi fost dară mai corect din partea *Convorbirilor* de a pune ca titlu : «Raportul d-lui Emile Picot asupra progresului filologiei române».

D. Picot îmi acordă acolo şi mie următoarea menţiune :

«Ori-cât de răpede trebuie să fiă această revistă, nu putem trece cu vederea peste *Istoria critică a Românilor* de d. B. P. Hasdeu. Această carte, care dovedesce multe cercetări în diferite direcţii, trată adesea şi despre limbistică; însă autorul, cu totul contra titlului său, «este adesea lipsit de critică şi de prudenţă. Limba dacă, spre exemplu, nu are secrete pentru d-sa; cu toate acestea nu are nici măcar grija să determine grupa de idiome în care se cuvine a fi clasată. Avea ea ore afinităţi particulare cu limbile germanice, cu limbile slave sau cu cele celtice? Punctul acesta nu e nici măcar atins în cartea d-lui Hasdeu, în care toate cestiunile sînt rezolvate mai înainte de a fi tratate.»

Pasagiul de mai sus cuprinde în cinei şiruri două contradicţiuni şi trei uitări.

Prima contradicţiune : dacă cartea mea «dovedesce multe cercetări în diferite direcţii», după cum o recunoşce însuşi d. Picot, atunci în ce mod «tote cestiunile sînt rezolvate înainte de a fi tratate», de vreme ce ele se trată prin «multe cercetări în diferite direcţii»?

A doua contradicţiune : dacă «nu se determină nici măcar grupa de idiome în care se cuvine a fi clasată limba dacă», precum pretinde d. Picot, acesta probă că eu nu mă grăbesc a «rezolva toate cestiunile înainte de a le fi tratat».

Prima uitare : d. Picot se întreabă, dacă limba dacică «avea afinităţi particulare cu limbile germanice, cu limbile slavice sau cu cele celtice», lăsând cu desăvârşire la o parte grupul eranic sau indo-persic, tocmai acela cu care cei mai mulţi filologi moderni, unii mai bine, alţii mai rău, afiliază toate limbile tracice, precum :

Lassen, *Ueber die alten kleinasiatischen Sprachen*, în *Zeitschrift der deutschen morgenländischen Gesellschaft*, t. 10, p. 364—387;

Lagarde, *Einige Bemerkungen über éranische Sprachen ausserhalb Erân's*, în *Gesammelte Abhandlungen*, p. 266—295;

Gosche, *De ariana linguae armeniacae indole*, p. 20 sqq.;

Renan, *Histoire des langues sémitiques*, p. 52;

Tomaschek, *Ueber Brumalia und Rosalia*, în *Sitzungsberichte der wiener Akademie*, t. 50, p. 358;

Schweizer, *Arica*, în *Kuhn, Zeitschrift*, t. 1, p. 476;

Mordtmann, *Ueber die altphrygische Sprache*, în *Sitzungsberichte d. k. bayr. Akad.*, 1862, t. 1, p. 12—38;

Justi, *Handbuch der Zendsprache*, p. 16, 17, 21, 62, 65, 78 etc.;

Blau, *Das Albanesische*, în *Zeitschr. d. d. m. Ges.*, t. 17, p. 652 sqq.;

Ellis, *The armenian origin of the Etruscans*, p. 5 sqq.; etc.

A doua uitare : afară de grupul eranic, d. Picot scapă din vedere că mai există și grupul greco-italic, cu care de asemenea o sémă de filologi, începând dela Rask și Eichhoff până la Schleicher, ar voi să înrudească pe vechii Traci.

A treia uitare : afirmând că «determinarea grupei de idiome în care se cuvine a fi clasată limba dacă nu e nici măcar atinsă în cartea d-lui Hasdeu», d. Picot arată c'a citit această carte numai pe sărite, căci alt-fel ar fi găsit chiar în tomul I pe pagina 251 după prima edițiune, pe pagina 240 după edițiunea II, o indicațiune foarte limpede a afinităților eranice ale Dacilor.

Nu'i mai vorbesc despre articolul meu «Studie gramaticale asupra limbei Dacilor», publicat în *Columna lui Traian* din 1874, No. 6, unde, luând ca punct de plecare caracteristica limbilor tracice făcută de Miklosich (*Denkschriften der wiener Akademie*, t. 12, p. 7) și de Schuchardt (*Der Vokalismus des Vulgärlateins*, t. 3, p. 49), eu ajung la concluziunea că : «Tracii nu puteau fi nici Greci, nici «Latini, nici Celți, nici Germani, nici Slavi, nici Litvani, ci aparțineau anume «ramurei eranice sau indo-persice».

După ce am constatat cele două contradicțiuni și trei uitări ale d-lui Picot, să ne întrebăm acum : ore scie d-sa românesce ?

Singura'i operă filologică este o broșură publicată mai an sub titlul de «Documents pour servir à l'étude des dialectes roumains».

În acea broșură d-sa inventează un dialect bănățen.

Țic *inventează*, căci deosebirea cea fundamentală a acestui pretins dialect consistă în ortografia cu care 'l îmbracă d. Picot, scriind *e* cu codiță în loc de *ă*, *s* cu accent în loc de *ce* sau *ci*, și altele de aceeași natură.

După d. Picot, următorea doină, bună-ură, este în dialectul bănățen :

Fă-mă, Dómnă, ce mă'i face,
Fă-mă, Dómnă, lemn de tufă,
Să mă taie mândra 'n furcă,
Să mă ducă 'n ședătore,
Să mă țină 'n brățîșore....

Dacă nu crede cine-va în *banatismul* acestei doine, n'are decât s'o vedă în broșura d-lui Picot la pagina 42, unde o și traduce.

Și cum o traduce !

«Fă-mă, Dómnă, ce mă'î face» încurcă atât de rău pe d. Picot, încât d-sa îl explică pe paginile 42 și 43 în trei feluri, din cari nici unul nu nemeresce.

D'ântâi :

«Fais-moi, Seigneur, *ce que je désire....*»

Apoi în notă :

«Mot à mot : *ce qui me fait, ce qui m'importe...*»

În fine :

«Fais-moi, Seigneur, *ce qui me tient au cœur...*»

Orî-care Român ar fi putut să 'î spună, că idiotismul «fă ce'î face» înseamnă în orî-ce *dialect* din Dacia lui Traian, fiă în *dialectul* bănățen, fiă în *dialectul* bucurescen, fiă în *dialectul* dela Tîrchilescî, curat și limpede : «fais ce qui bon te semble», întocmai precum «dă ce'î da» vrea să dică : «donne ce qui bon te semble», și prin urmare versul :

«Fă-mă, Dómnă, ce mă'î face.. »

trebui tradus :

«Fais-moi, Seigneur, *tout ce que tu voudras...*»

er nici-de-cum : «fais-moi *tout ce que je veux...*»

Reproducînd și traducînd, d. Picot face din când în când un soi de «critică».

Așa, de exemplu, pe pag. 53, la versurile în *dialectul* bănățen :

Seceraî cât seceraî,
De la-o vreme mă lăsaî,
Văduî sóre nălucind,
Maicele cu prânde venind,
Dar la mine n'are cine...

d-sa observă în notă : «Il manque ici un vers, en sorte que *cine* n'a point de rime et que le sens général est assez obscur».

«Obscuritatea sensului general» în aceste versuri există numai pentru d. Picot, după cum ar fi obscur un text chinezesc cât de ușor pentru orî-cine nu e familiar cu limba mandarinilor; tot numai pentru d. Picot lipsesce rima la cuvîntul *cine*, fiind-că nu s'a priceput de a împărți ultimul vers în :

Dar la mine
N'are cine...

În aceiași doină, d-sa vede lipsă de rimă în versul :

Vine-o mică turturică,

care éráși trebui despărțit în :

Vine-o mică
Turturică...

D. Picot mă acuză că pentru mine «limba dacă nu are secrete»; eu din parte'mi regret, din contra, că pentru d. Picot are secrete până și limba latină.

Ast-fel în disa broșură despre *dialectul bănățen* ne întâmpină la pag. 5 următorul pasagiū :

«... si dans les environs de Verșeț, les Roumains disent, comme les Serbes, *zvon*, pour désigner une cloche, si dans les autres régions du Banat et dans la contrée de Körös, on dit *harang* (magy. *harang* même sens), les Moldo-Valaques n'en ont pas moins gardé le latin «*klopot*....»

În vechea limbă slavică *klopot* înseamnă «sunet» (Miklosich, *Lex. palaeoslov.* p. 290), de unde al nostru *clopot* poate să derive sub raportul semnificațiunii întocmai ca francesul *sonnette* «clopoteț» din latinul *sonus* «sunet».

Pe de altă parte Diez (*Etimol. Wörterb.* ², II, p. 251) și Scheler (*Dict. d'étymologie franç.* ², p. 96) bănuiesc înrudirea *clopotului* cu germanul *klopfen*, cea-ce s'ar păre cu atât mai probabil, cu cât «limba de clopot» se chiamă nemțesce *klöpfel* sau *klöppel*.

Punctul care mă face a preferi originea slavică a cuvîntului, este identitatea absolută a formei, pe când derivațiunea germanică lasă fără explicațiune finalul *ot*.

German sau slav, ori-cum ar fi, numai latin *clopotul* nu este.

«Le latin *klopot*», ețā o necontestabilă descoperire a d-lui Picot!

Și totuși d-sa, în aceeași broșură la pagina 2, nu se sfiesce a critica pe nemuritorul Diez, pe care, poate după dialectul bănățen, îl preface în *Dietz* : «Dietz, qui, «lors de la première édition de sa grammaire, était assez mal informé de ce qui «concernait les Roumains et ne s'est que très-imparfaitement corrigé depuis»!

Față cu osânda asvărlită unei ilustrațiuni de 'naintea cărîi își plēcă fruntea toți filologii contimpurani, eu unul mă mai pot plânge ore de diatriba d-lui Picot cea cu doē contradicțiuni și trei uitări în cinci șiruri?

Din nenorocire pentru mine, d-sa nu condamna altă-dată atât de fără de milă partea cea lingvistică din «Istoria critică».

Nu măi departe decât tot în anul 1875, în *Révue d'anthropologie sous la direction de M. P. Broca*, t. 4, No. 3, p. 387, ețā ce dicea d. Picot :

«M. Kuhn a été amené à comparer le mot *valaque* et ses congénères au βάρβαρος des Grecs et à le rapprocher du sanscrit *mlēc'c'ha*; ce mot aurait été employé par les Allemands «pour désigner tous ceux qui n'entendaient pas leur langue. Un érudit roumain, qui a entrepris une vaste publication historique, M. Hasdeu, renouvelle contre cette étymologie les «critiques déjà formulées par M. Curtius et propose une explication nouvelle. M. Hasdeu admet en principe que les Slaves ont dû emprunter aux Allemands le nom de *valaque*, puisque «les peuples latins ont été en contact avec les Germains longtemps avant d'entrer en relations avec les Slaves. Cela posé, il cherche l'explication de ce mot dans les idiomes germaniques, où la racine *val* et ses dérivés ont le sens de «domination, puissance». Il rapproche «de cette racine le *Valr* et le *Valland* des Scandinaves, le *Valhes* et le *Valholant* du moyen-haut-allemand, et croit y trouver la solution du problème. Les Romains s'appelaient re-

«*rum domini*; qu'y aurait-il d'étonnant à ce que les Germains, qui sentaient de loin la grandeur de Rome, aient donné à ses enfants le nom de forts, de puissants? Appliquée aux Romains, cette désignation se serait étendue successivement à tous les peuples transformés par l'influence romaine, et *Vlachus* serait devenu synonyme de *Romanus*».

Dicând acestea, d. Picot citează :

a) Despre pretinsa opiniune a lui Kuhn : «*Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung*, t. II, Berlin, 1852, în 8°, pp. 252 et 260»;

b) Despre pretinsa opiniune a lui Curtius : «*Griechische Etymologie*, Leipzig, 1869, în 8, p. 540».

Ambele citațiuni sînt luate pe de 'ntregul din a mea «Istoriă critică»; dar tocmai aci s'a păcălit d. Picot!

La mine «*Zeitschrift*» a lui Kuhn se aduce în notă acolo unde dic : «uniș și-au închipuit că *Vlach* ar puté fi o simplă modificațiune din *mléc'cha*, însemnând «din punctul de vedere al Germanilor pe toți acei ce nu vorbău nemțesce», și étă că d. Picot s'a grăbit a conchide că derivațiunea lui *Vlach* din *mléc'cha* ar fi fost făcută de Kuhn.

Eróre ! Acéstă derivațiune s'a propus în revista lui Kuhn, însă nu de cătră Kuhn, ci de colaboratoriș sei Leo și Stenzler.

Cap-d'opera lui Curtius, pe de altă parte, este citată la mine acolo unde dic că «de vreme ce Teutonii prefăcură pe boemul *Vltava* în *Moldau*, propensiunea limbii germane se pare a fi d'a schimba pe *vl* în *ml*, ér nu vice-versa», și étă că d. Picot s'a grăbit a conchide că derivațiunea lui *Vlach* din *mléc'cha* ar fi fost combătută de Curtius.

Eróre ! In cartea întregă a celebrului profesor dela Leipzig nu figuréză de loc cuvîntul *Vlach*.

A scamota citațiunile altora, fără măcar a le înțelege, acésta mă scutesce d'a mai vorbi despre d. Picot!

Nu mă pot stăpâni totuși d'a nu menționa încă ce-va din cele multe.

In același articol din *Révue d'anthropologie*, pe pag. 386, d. Picot reproduce în notă din *Lexiconul Paleoslavic* al lui Miklosich următoarele : «*Vlach*, vocabulum uti videtur celticum, quod a Celtis ad Germanos et ab his ad Slavos migravit», și le comentéză în text prin : «un nom donné par les Slaves et les Germains aux Celtes et, par extension, à tous les peuples qu'ils confondirent avec les Celtes.»

Cu alte cuvinte, Miklosich dice că *Vlach* a trecut dela Celti cătră Germani și Slavi, ér d. Picot traduce pe dos : dela Germani și Slavi cătră Celti!

Sciind atât de bine românesce și latinesce, fiind atât de forte în literatura lingvistică, și totuși criticând,

Dignus, dignus es intrare!
In..... Convorbiri literare!

INDICE BIBLIOGRAFIC.

Alexandri 1. 2.
 Anonymus Belae 23.
 Ascoli 3. 4.
 Baronzi 24.
 Beames 10.
 Benfey 7.
 Blau 9. 12. 34.
 Bobiatynski 25.
 Bopp 3. 13.
 Brugsch 27.
 Budiloviez 25.
 Camarda 3. 4. 31.
 Cankof 13.
 Cantemir 5. 30.
 Cihac 5. 20—32.
 Curtius 5. 7. 37.
 Diez 29. 30. 36.
 Donaldson 5.
 Dosoftef mitr. 5.
 Dozon 28.
 Ellis 34.
 Endlicher 23.
 Eusebius 15.
 Fick 7. 8.
 Freytag 27.
 Fritzsche 7. 15.
 Gosche 34.
 Grassmann 13.
 Grimm 17.
 Gubernatis 19.

Hahn 3. 6. 13.
 Hellanicus 15.
 Herodotus 8. 9.
 Hesychius 7.
 Hoefer 30.
 Ipolyi 23.
 Justi 34.
 Kopitar 4.
 Kovachich 23.
 Kozlowski 25.
 Kuhn 5. 8. 12. 15. 34. 37.
 Lagarde 8. 16. 34.
 Lassen 33.
 Lazarus 17.
 Lenormand 16.
 Leo 37.
 Maciejowski 25.
 Maiorescu T. 20. 29.
 Marsh 17.
 Melchisedec episc. 32.
 Miklosich 3. 4. 14. 22. 28. 36. 37.
 Millo 2.
 Mordtmann 34.
 Müllenhof 32.
 Negruzzi C. 3—5.
 Noul-Testament din 1648. 21. 29.
 Ostrorog 25.
 Pauli 12.
 Picot 33—37.

Pictet 8.
 Philochorus 15.
 Plinius 8.
 Pontbriant 5.
 Pott 15.
 Rada 22.
 Rapp 7.
 Renan 34.
 Sacharov 24.
 Schafarik 31.
 Scheler 33.
 Schleicher 9.
 Schweizer 34.
 Schuchardt 34.
 Sonne 16.
 Stamate 2.
 Steinthal 17.
 Stenzler 37.
 Stier 12.
 Strabo 8.
 Tobler 17.
 Tomaschek 34.
 Venelin 28.
 Vullers 27.
 Weihrich 9.
 Windischmann 13. 15.
 Whitley Stokes 8.
 Whitney 17.
 Xylander 3. 4.

INDICE LEXIC.

Român :

a, pronume demonstr. 10.
 ademenesc 21. 31.
 agru 26. 29.
 argea 32.
 avaloma 5.
 avidoma 5.
 azugă 32.
 baciu 27. 31.
 bade 27.
 bādăran 27.
 bărnă 24.
 brad 32.
 brânză 26. 31.
 brazdă 23.
 buclum 29.
 cîoban 27. 31.
 cîoci 22.
 cîoră 24. 36.

cîornă 24.
 clopot 36.
 codru 32.
 cujbă 32.
 dehoc 5. 6. 18.
 desghîoc 5. 6. 18.
 doîrnă 32.
 dolcă 30.
 duh 11.
 dulău 25. 30.
 funi 11.
 ghîață 12.
 ghîuj 1. 2 4. 6. 8. 9. 11. 13—16. 32.
 gordin 23. 30.
 hojma 1. 4—6. 9—11. 16. 32.
 horn 24.
 Iele 22. 30.
 Iérnă 24.

jîlt 32.
 jintiță 26. 27.
 lehuză 22.
 lele 22.
 lene 22.
 lesne 22.
 lunec 21.
 măgură 21.
 malaîu 24. 30.
 mămăligă 30.
 mele 32.
 mistreț 21.
 mesoc 28. 30.
 moț 32.
 noian 20. 21. 28.
 ortoman 31.
 pernă 24.
 purure 20. 21.

răgușesc 21.
ransă 24.
rânză 24. 31.
rață 32.
răvac 27. 28. 32.
sdrumec 21.
socru 4.
stână 31.
stejar 26. 30.
stric 21.
strugur 23.
taistră 22.
tărîm 22. 28.
Tatin 9.
Tatina 9.
țolă 27.
tórna 24.
traistă 22. 23. 31.
trastur 22.
tulelu 27. 28.
țurcă 23. 30.
turn 24.
uneltă 21.
urdă 23. 26. 31.
vălced 21.
vatră 32.
zărni 31.

Albanes :

bred 32.
deșăruem 3.
ghjak 12.
ghjalpă 12.
ghjarpăr 12.
ghjarpăn 12.
ghjastă 12.
ghjumă 12. 13.
ghjush 2. 4. 6—8. 12—13.
ghjushă 2. 6. 9.
josh 6.
katregjhush 2.
kodre 32.
korb 3.
kreštă 3.
pesăghush 3.
pešk 3.
profit 3.
şekul 3.
şkruem 3.
şok 3.
sorră 24.
ştărgjhush 2.
tregjhush 2.
udos 31.
unkj 3.
urt 31.
vîehăr 14.

Latin și romanic.

ad 24.
Atta 9.

avunculus 3.
fromage 26.
gener 14.
genitor 14.
gens 14.
genus 14.
it. ghiaccio 12.
glacies 12.
lividus 21.
lubrico 21.
macula 21.
micare 21.
moestus 21.
oceanus 20.
perpetualis 20. 21.
fr. râpe 23.
it. raspa 23.
raucire 21.
sanguis 12.
semper 5.
senex 5.
serpens 12.
sex 12.
soccus 24.
socer 3. 14.
it. socero 3.
somnus 12.
sonus 36.
fr. sonnette 34.
soror 14.
striga 21.
suus 14.
utensilia 21.
Veturia 9.

Grec :

ἀλείφω 12.
ἄρτι 31.
γάλλω 3.
γάγειος 15. 18.
γένεσις 14.
γενετήρ 14.
γένος 14.
ἐκυρός 14.
ἐξ 12.
ἐός 14.
ἐρπετόν 12.
κοκύας 7. 8. 18.
κόκυξ 8.
ὄς 14.
προφήτης 3.
σφός 14.
τέρεμνον 22.
ὕγρος 16.

ὕπνος 12.
ὠγόγγης 15. 16. 18.
ὠγόγιος 15.
ὠκεανός 20.

Slavic :

brazda 23.
pol. brytan 25.
pol. chart 25.
c'rūnū 24.
lit. daina 32.
pol. farbotrop 25.
pol. gonczy 25.
grozde 23. 24.
pol. jamnik 25.
klopotū 36.
pol. kundel 25.
pol. lowy 25.
maniti 24.
bulg. mās 13.
mlieti 24.
rus. mosika 28.
bulg. noş 13.
let. prède 32.
serb. ravak 27.
litv. sâpnas 12.
gesti 12.
sestra 14.
serb. stezer 26.
strugati 23.
sūnū 12.
svatū 14. 15.
svekrū 14.
svoī 14.
rus. terem 22.
triemā 22.
serb. vila 25. 23.
pol. wila 25.
Vlachū 37.
boh. Vltawa 37.
pol. wyzel 25.
pol. wzlamnik 25.
boh. ziné 26. 27.
serb. zvon 36.

Germanic :

brente 26.
klopfen 36.
klöpfel 36.
klöppel 36.
knecht 17.
engl. knight 17.
Moldau 37.
engl. mops 28.
raspōn 23.
salben 12.
salbōn 12.
sechs 12.
dan sōvn 12.
svaihra 14.

isl. svöfn 12.
svistar 14.

Celtic :

art 31.
chwaer 14.
chwech 12.
chwegr 14.
cog 7. 8.
côg 8.
hûn 12. 13.
melc'hueden 32.

Sanskrit :

adhunâ 11.
ôgha 15.
ôghaja 15.
ôjas 13.
ja 13.
jan 13.
janitar 14.
jâtis 14.
purâ 11.
mudhâ 11.
mlêc'c'ha 37.
çvaçura 14.
sana 5. 11. 18.
sanâ 5. 11. 18.
sanatâ 5.
sarpa 12.
sahas 12.
sva 13. 14.
svaja 13—16. 18.
svajâ 13.
svasar 14.
svapna 12.
şas 12.

Persic :

arta 31.
z. arethamant 31.
Artamenes 31.
khâb 12.
afg. khûb 12. 13.
oss. khô 14.
khusur 14.
khus 14.
khvad 14.
z. khşvas 12.
z. hva 14.
z. qa 14.
z. qafna 12.
z. qanhar 14.
bal. whâv 12.
bal. vath 14.
z. daēna 32.
z. mûraka 32.
afg. şpag 12.
afg. şpaj 12

Armén :

ôj 13.
gadar 32.
katar 32.
qharb 12.
qhûn 12. 13.
qhoÿr 14.
pardi 32.
vetz 14.

Vechîu tracic :

cimer. ἀργίλλα 32.

ἀργέλλα 32.
γύγης 7—11. 15.
Γύγης 8.

Γογαίη 8. 9.

Dierna 31.
prodiorna 31.
scit. silis 32.
Zerna 31.

Turc :

bakşi 27.
baş 27.
başî 27.
quş-tîuî 28.
cîull 27.
djull 27.
ravak 27.
tîuî 28.
tîuîlîu 28.

Maghiar :

csusza 22.
harang 36.
hordó 23.
lehel 22.
lél 22. 23.
tarisnya 22.
terem 22.
turkos 23.
tündérek 23.

Varie :

basc. gusua 3.
buriat. chuşeng 11.
egipt. bet 27.

